

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra hudební výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Marta Fremlová

Hudební výchova na waldorfské škole

Olomouc 2020

vedoucí práce: PaedDr. Lena Pulchertová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem závěrečnou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím literatury a pramenů uvedených v bibliografii.

V Olomouci dne 12. 2. 2020

Bc. Marta Fremlová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji PaedDr. Leně Pulchertové, Ph.D. za odborné vedení, profesionální rady, konzultace, připomínky a návrhy k vypracování této diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1 HISTORIE A FILOSOFIE WALDORFSKÉ ŠKOLY	9
1.1 Počátky waldorfského školství.....	9
1.2 Život a dílo Rudolfa Steinera	10
1.3 Charakteristika waldorfské pedagogiky	12
1.4 Pedagogické a didaktické koncepce waldorfské školy	12
1.5 Anthroposofie.....	16
2 HUDEBNÍ VÝCHOVA V POJETÍ WALDORFSKÉ ŠKOLY	17
2.1 Učební úkoly hudební výchovy v jednotlivých ročnících.....	17
2.2 Třídní sbory a orchestry	19
2.3 Školní sbory a orchestry.....	19
2.4 Notové materiály	20
2.5 Měsíční slavnosti.....	22
2.6 Osobnost učitele hudební výchovy waldorfské školy	22
3 TYPICKÉ FENOMÉNY HUDEBNÍ VÝCHOVY NA WALDORFSKÉ ŠKOLE	24
3.1 Rytmus, melodie, harmonie	24
3.2 Intervaly	25
3.3 Charakteristika sedmi základních tónů	27
3.4 Charakter dur a moll tónin	28
3.5 Pentatonika.....	29
3.6 Hudební teorie.....	31
3.7 Hra na hudební nástroje	32
3.8 Zpěv.....	35
4 ROČNÍ SLAVNOSTI NA WALDORFSKÉ ŠKOLE	36

4.1	Michaelská slavnost	38
4.2	Svátek svatého Martina	41
4.3	Adventní spirála	44
4.4	Vánoce.....	46
4.5	Masopust	47
4.6	Vynášení Moreny	49
4.7	Velikonoce	51
4.8	Svatojánská slavnost	53
4.9	Narození Jana Křtitele.....	55
5	HUDEBNÍ VÝCHOVA V POJETÍ WALDORFSKÉ VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY ..	57
5.1	Charakteristika mateřské školy	57
5.2	Průběh hudební výchovy v mateřské waldorfské škole Brno	58
5.3	Charakteristika základní školy Waldorfské Brno	60
5.4	Průběh hudební výchovy na ZŠ Waldorfské Brno.....	61
5.5	Charakteristika waldorfského lycea	64
5.6	Průběh hudební výchovy na waldorfském lyceu	64
5.6.1	Hlasová výchova	65
5.6.2	Dějiny hudby a teorie	67
5.7	Shrnutí.....	70
6	ROZHOVOR NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE WALDORFSKÉ OLOMOUČ	72
6.1	Cíle a metody šetření.....	72
6.2	Charakteristika metod výzkumu	73
6.3	Představení školy	73
6.4	Poznatky z rozhovoru a návštěvy v základní škole Waldorfské Olomouc	75
6.5	Závěr	77

7 INSPIRACE PRVKY WALDORFSKÉ ŠKOLY NA STANDARDNÍ ŠKOLE	79
7.1 Důraz na vztah učitel – žák	79
7.2 Osobnost učitele	80
7.3 Spolupráce s rodiči	80
7.4 Rytmus hodiny	81
7.5 Speciální metody	81
7.6 Uspořádání třídy	81
7.7 Výzdoba třídy	82
7.8 Kreativní činnosti	82
7.9 Rozvoj sociálního citění	82
7.10 Zhodnocení z pozorování waldorfského systému	83
ZÁVĚR	85
RESUMÉ	87
SUMMARY	88
POUŽITÁ LITERATURA	89
SEZNAM PŘÍLOH	95
OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY	
ANOTACE	

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila *Hudební výchova na waldorfské škole*. Při studiu střední školy pedagogické v Brně jsem měla možnost nahlédnout v rámci pedagogické praxe do waldorfských škol. Zaujaly mě svým odlišným pojetím vzdělávání, tvořivostí, Steinerovou filosofií, v hudebních výchovách různorodými hudebními nástroji a repertoárem písní. Velmi se mi líbilo pojetí slavností během roku, jak se těmto slavnostem v průběhu roku škola věnuje. Rozhodla jsem se zjistit, jakými principy se tyto školy řídí, zmapovat je na konkrétních školách a přednést nápady, jak by se mohli učitelé běžných škol waldorfskými prvky inspirovat. S rychle měnící se dobou můžeme sledovat nárůst alternativních škol a zájem o netradiční koncepce výuky. Waldorfská pedagogika se stává předmětem mnoha diskuzí a současný trend škol přináší rodičům větší možnost při výběru vzdělávací instituce pro své děti. Proto vnímám problematiku za aktuální.

Hlavním cílem práce je přenést inspirativní prvky waldorfské školy na standardní základní škole. Dílčím cílem je seznámit čtenáře s waldorfskou pedagogikou a typickými fenomény hudební výchovy, uvést náhled do jednotlivých waldorfských škol a přiblížit repertoár písní při ročních slavnostech na waldorfských školách.

Diplomovou práci rozdělím do sedmi hlavních kapitol. První bude věnována historii a filosofii waldorfské školy. Druhá bude blíže specifikovat hudební výchovu v pojetí waldorfské školy podle obecných zásad waldorfské pedagogiky. Zde uvedu učební úlohy jednotlivých ročníků, třídní a školní sbory a orchestry, notové materiály, měsíční slavnosti a osobnost učitele hudební výchovy. Třetí kapitola se bude věnovat typickým fenoménům hudební výchovy na waldorfské škole. Podrobněji přiblížím rytmus, melodii, harmonii, intervaly, charakteristiku základních tónů a tónin, pentatoniku, teorii, hra na hudební nástroje a zpěv. Čtvrtá kapitola bude zaměřena na školní slavnosti. Součástí kapitoly bude uvedení ukázek písní a zpěvníků, jako inspirace. Pátá kapitola popíše poznatky z hudební výchovy na konkrétních waldorfských školách – v mateřské i základní waldorfské škole Brně a na waldorfském lyceum v Ostravě. V závěru kapitoly použiju metodu srovnání, protože mým dalším cílem bude uvést inspirativní prvky pro běžné školy. Při získávání informací uplatním metodu pozorování, rozhovorů a analýzy dokumentů. V šesté kapitole uvedu rozhovor s ředitelem waldorfské školy v Olomouci. V sedmé kapitole naplním hlavní cíl, z předchozích zkušeností, rozhovorů a pramenů uvedu možné inspirativní prvky školy

waldorfské na škole standardní. Zjištěné poznatky budou uvedeny a aplikovány v rámci celé práce, v jednotlivých kapitolách.

K waldorfské pedagogice můžeme nalézt mnoho knih a literatury. K tématu hudební výchovy a konkrétním písňím jsou zdroje omezenější. V práci využiji poznatky z absolvované praxe, rozhovorů s pedagogy, dostupných knih a časopisů. Nejčteněji budu vycházet z: KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. ISNB 978-80-7372-924-0, dále GRECMANOVÁ, H., URBANOVSKÁ, E. *Waldorfská škola*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1996. ISBN80-85753-09-6 a z knihy PRŮCHA, Jan: *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 2012. Notové inspirace využiji nejvíce z rozhovoru s ředitelem waldorfské školy, Mgr. Ondřejem Vrajem.

1 HISTORIE A FILOSOFIE WALDORFSKÉ ŠKOLY

Již od počátku 20. století se začala v různých zemích rozvíjet reformní pedagogika, zvláště ve 20. a 30. letech. Zakladatelem waldorfské školy, nového školského systému, je dr. Rudolf Steiner. Řadíme ho mezi významné pedagogy a myslitele této doby. Vycházel z filosofického směru anthroposofie. Mottem škol waldorfského typu je „*V úctě přijmout, v lásce vychovat, ve svobodě propustit.*“¹

1.1 Počátky waldorfského školství

První waldorfská škola začala fungovat na základě myšlenek filozofa a zakladatele anthroposofické společnosti dr. Rudolfa Steinera, ve Stuttgartu v roce 1919.²

Původní myšlenka vyšla z podnětu Emila Molta, ředitele cigaretové továrny Waldorf-Astoria (odtud název). Emil Molt požádal Rudolfa Steinera o vybudování školy pro děti svých dělníků v souladu s anthroposofickou ideou sociální trojčlennosti. Trojčlennost byla potřeba obnovy duševního života, jako odezva na zoufalou situaci doby, vytvoření pedagogického směru plně odpovídajícího potřebám a zájmům člověka. V letech 1922 a 1923 byly založeny waldorfské školy v Essenu a Haagu, 1925 v Londýně. V období druhé světové války byl rozvoj waldorfského školství přerušeno a nacistickým režimem zakázáno. Po roce 1945 školy navázaly na nucenou přerušovanou pedagogickou činnost kvůli válce. V dnešní době je waldorfská škola s pedagogikou Marie Montessoriové nejrozšířenějším typem alternativního školského systému ve světě. Obě vznikly na bázi reformního pedagogického hnutí.³

V České republice byl umožněn vznik prvních základních waldorfských škol se změnou politického systému, po listopadu 1989. Prvních šest škol bylo zbudováno v letech 1990-1992 v Písku, Praze, Příbrami, Ostravě, Pardubicích a Semilech. Následně vznikaly další školy. V současnosti má Česká republika celkem 20 základních škol,

¹PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012, 34 s. ISBN 978-80-7178-999-4.

²Srov. POL, M. *Waldorfské školy: izolovaná alternativa, nebo zajímavý podnět pro jiné školy*. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta. 1995, s. 6. ISBN 80-210-1097-5.

³GRECMANOVÁ, H.;URBANOVSKÁ, E. *Waldorfská škola*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1996, s. 6. ISBN80-85753-09-6.

1 speciální, školu pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, 5 lyceí, 1 střední školu s lyceem a odborným učilištěm. Asociace waldorfských škol měla roku 2019 registrováno 21 mateřských škol, center i waldorfských tříd v běžných školách mateřských.⁴

1.2 Život a dílo Rudolfa Steinera

Rudolf Steiner se narodil roku 1861 v městě Kraljevci, na území dnešního Chorvatska. Steinerův otec byl původním povoláním telegrafista. Díky místu u přednosta stanice rakouské železnice se rodina často stěhovala, neboť Steinerův otec byl stále překládán na nové stanice. V Pottschachu prožil šest let, narodili se mu zde dva sourozenci, Leopoldine a Gustav. Rodina se starala o Gustava. Potřeboval neustálou péči, nebyl plně při smyslech, byl hluchoslepý.⁵

Rudolf Steiner od roku 1872/73 studuje reálnou školu v Novém Městě, kterou ukončuje s vyznamenáním. Následně studuje Vysokou technickou školu se zaměřením na učitelství na reálné škole v oborech chemie, zoologie, botanika, fyzika a matematika. Mimo tyto předměty ještě literaturu, filozofii a dějiny.⁶

Od roku 1884 pracuje jako domácí učitel, vydává svazek *Goethových přírodovědných spisů* a další. V těchto letech se přátelí s Friedrichem Eisteinem a vede korespondenci s významným filozofem Eduardem von Hartmannem. Je pověřen psaním statí pro naučné slovníky. K prvnímu vydání připravuje knihu *Základní linie teorie poznání Goethova světového názoru*. Píše statě *Příroda a naše ideály*, publikuje mnoho článků k politickým událostem Rakouska-Uherska. Pořádá přednášky *Goethe jako zakladatel nové estetiky* v Goethově spolku.⁷

V období 1890-1897 je spolupracovník Goethova a Schillerova archivu. Zařizuje vydání dvanácti svazků *Schopenhauerových děl* pro Cottovu knihovnu světové literatury.

⁴ *Waldorfské školy* [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <http://www.iwaldorf.cz/>

⁵ LINDENBERG, Christoph a Milan OPAVSKÝ. *Rudolf Steiner: s autentickými svědectvími a obrazovými dokumenty*. S.l.: Opherus, 1998, s. 8. ISBN 80-902647-0-0.

⁶ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 10. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁷ Tamtéž, s. 10.

Roku 1891/ 92 je Steiner promován na doktora filozofie na univerzitě Rostocku. V roce 1892 vychází dílo *Pravda a věda*.⁸

Roku 1893 vydává díla *Filosofie svobody* a *Základy moderního světového názoru*. Tyto díla jsou doporučována ke studiu pro učitele waldorfských škol. O rok později dva roky pracuje v *Nietzscheho* archivu, je zapojen pro vydání spisu *Friedrich Nietzsche, bojovník proti své době*. Připraví souhrn studií o Goethovi pod názvem *Goethův světový názor*.⁹

Od roku 1897 je vydavatel *Literárního magazínu* a *Dramaturgických listů* v Německu. V těchto letech je také divadelním kritikem a hlasatelem v divadelním spolku. V roce 1899 se žení s Annou Eunikeovou, která dva roky po sňatku náhle umírá. Učí na Vzdělávací dělnické škole v Berlíně a ve Spandau. V roce 1902 se setkává s Marií von Sivers, která se následně stává jeho nejbližší spolupracovnicí. Společně budují od roku 1902-1912 theosofickou lóži v Německu i v zahraničí. V roce 1911 jsou položeny základy eurytmie. Steiner pořádá s Marií von Sivers první kurzy a rozvíjí pohybové umění jako jevištní umění.¹⁰

Steiner roku 1913 zakládá Anthroposofickou společnost. O rok později vydává *Záhady filozofie – nástin jejich dějin*. V této době přednáší o Goethovi a Nietzschevi. Dle vlastních návrhů buduje stavbu Goetheanum, kterou rozšiřuje o soubor účelových i obytných budov. O rok později se žení s Marií von Sivers.¹¹

Roku 1919 se ve Stuttgartu vzniká *Svobodná waldorfská škola* pod záštitou Emila Molta. Steiner vede školu až do své smrti. Po celou dobu Steiner přednáší, vede kurzy v mnoha oborech, pravidelně vychází jeho články v periodících. V roce 1925 umírá.¹²

⁸ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 11. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁹ Tamtéž, s. 11.

¹⁰ Tamtéž, s. 12.

¹¹ Tamtéž, s. 13.

¹² Tamtéž, s. 15.

1.3 Charakteristika waldorfské pedagogiky

Waldorfská pedagogika je spjata s athroposofií, která vychází z myšlenky sociální trojčlennosti. Ta je postavena na přesvědčení, že společnost je schopná harmonicky fungovat, pokud se vzájemně oddělí jednotlivé sféry (hospodářské, právně politické a duchovně kulturní). Každá oblast má svá specifika. Cílem je výchova člověka bez ohledu na požadavky státní moci a hospodářského života.¹³

Cíle waldorfské pedagogiky vycházejí z antropologie. Ta vnímá jedince jako vícerozměrnou bytost, která se liší od zvířat myšlením a duchem. Tak je jedinec schopen utvářet sebe, dává mu možnost propojení se s okolním světem. Optimální výchova bere v potaz jednotlivé dimenze vyvíjející se lidské bytosti. Školy waldorfského typu umožňují harmonický vývoj celistvé osobnosti ve všech sférách jeho osobnosti. Zdokonalování duševních schopností není cílem, vědění je pouze částí k všestrannému rozvoji přirozenosti jedince. Cílem je rozvoj osobnosti jedince po všech stránkách – tvůrčích, sociálních, znalostních.¹⁴ Učitel k žákovi přistupuje jako k duchovní bytosti, která přišla na tento svět s potenciálem všestranného rozvoje. Nadání v žákovi pěstuje, vede ho ke schopnosti převzít výchovu sebe sama.¹⁵

1.4 Pedagogické a didaktické koncepty waldorfské školy

V Německu je škola organizována jako dvanáctiletý integrovaný typ vzdělání. Navazuje na mateřskou školu a následně připravuje na poslední, třináctý ročník. Ten žáky připravuje k maturitě. Splnění maturity žáky opravňuje ke vzdělávání na státních vysokých školách.¹⁶

¹³ RONOVSÝ, Vít. Anthroposofické pojetí světa a člověka jako základní východisko waldorfské pedagogiky. Hranice: Fabula, 2011, 16 s. ISBN 978-80-86600-83-3.

¹⁴ STEINER, Rudolf. Filosofie svobody: základy moderního světového názoru: výsledky pozorování duševního života podle přírodovědecké metody. Olomouc: Michael, 1999. 194 s. ISBN 80-86340-01-5.

¹⁵ *Waldorfská škola* [online]. Brno [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/www/322564/Waldorfska_skola.pdf

¹⁶ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8584-9.

V České republice je waldorfský typ školství řazen do alternativního výchovně vzdělávacího programu. Vychází z pedagogických zásad Rudolfa Steinera. Snaží se rozvíjet praktické dovednosti, intelektuální schopnosti žáků i umělecké vlohy. V roce 2019 bylo v Evropě 802 waldorfských škol.¹⁷

Waldorfská výchova a vzdělávání výrazně podněcuje a rozvíjí aktivitu žáků, jejich potřeby a zájmy. Podle toho je upravována didaktická organizace výuky.¹⁸

Na waldorfskou školu jsou přijímány děti bez ohledů na jejich víru, barvu pleti, pohlaví nebo výši příjmu rodičů. Rodiče se nejprve účastní informačních večerů a následně se vykoná pohovor s jednotlivými dětmi. I ve vyšších ročnících je možné přejít z jiné školy waldorfský typ školy.¹⁹

Obsah vzdělávání se časově dělí do určitých bloků, tzv. epoch. Žáci se po určené období věnují týmž předmětům. Důraz je kladen na teoretické, esteticko-výchovné, pracovní předměty a na cizí jazyky. Se dvěma cizími jazyky se žáci setkávají na většině škol už od první třídy. V hodinách ručních prací se žáci věnují háčkování, šití, pletení. V řemeslech žáci brousí, řezou, kovají. Umělecké činnosti jsou rozvíjeny nejen v hudební výchově. Rozvíjení probíhá formou zpěvu, hrou na hudební nástroje, sborovým zpěvem a dramatickou výchovou. Výkony žáků jsou hodnoceny slovně. Neznámkuje se zde, ale pedagog zahrne doporučení pro následný rozvoj dítěte.²⁰

Na rozdíl od běžných škol žáci nepoužívají učebnice. Informace získávají z encyklopedií, atlasů a jiné literatury a vytváří si vlastní pracovní sešity. Učebnice podle nich nevyhovují dynamickému pojetí výuky. Slovy je žák formován k individuálním pokrokům. Waldorfská pedagogika se řídí vývojovými fázemi dítěte. Proto je kladen důraz na celkový

¹⁷ WALDORFSKÉ ŠKOLY: stránky Asociace waldorfských škol České republiky. *Školy a sdružení u nás* [online]. © AWŠ ČR 2008 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <http://www.iwaldorf.cz/skoly.php?menu=sko-vse>

¹⁸ *Waldorfská škola České Budějovice: 15. otázek k waldorfské pedagogice* [online]. České Budějovice: © QUIN [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/dok/15_otazek_k_ws.pdf

¹⁹ *Tamtéž*, [online]. České Budějovice: © QUIN [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/dok/15_otazek_k_ws.pdf

²⁰ *Waldorfská škola České Budějovice: 15. otázek k waldorfské pedagogice* [online]. České Budějovice: © QUIN [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/dok/15_otazek_k_ws.pdf

vývoj jedince, nikoli pouze na znalostní složku. Žáci jsou po devět let ve stejném třídním kolektivu.²¹

Žáci mají na většině škol po celých devět let stejného třídního učitele. Tak se žáci rozvíjejí v kolektivu jistém a stálém. Učitel svoji třídu doprovází podle možností během hlavního vyučování. To je zahrnuto v prvních dvou školních hodinách epochové výuky. Žáky tak dobře zná a může jim být individuálním pomocníkem.²²

Kvalifikace učitele je zajištěna speciálním studiem. To připravuje učitele waldorfských škol na vyučování. Důležitým prvkem je osobnost, individuální předpoklady. Nejprve třídu vede třídní učitel, každé ráno první dvě vyučovací hodiny, poté oboroví učitelé na jazyky, tělocvik, eurytmii, hudební a výtvarnou výchovu, řemesla. První stupeň je zaměřen na tvorbu živého vztahu k vyučované látce. Důležité je vnímání, toho, čím jsou a co právě prožívají.²³

V rámci výuky je zařazována eurytmie. Je to umění pohybu, které se vyučuje ve všech ročnících. Eurytmie má pro každé písmeno, tón jasně daný projev. V hláskové eurytmii žáci např. svými pohyby těla vyjadřují, které konkrétní hlásky v básni žijí. V tónové eurytmii žák pomocí pohybu vyjadřuje interval tónů.²⁴

Přírodní vědy a jejich zákonitosti žáci v oblasti fyziky, chemie, přírodopisu objevují především na základě různých pokusů. Informatika je vyučována především ve vyšších ročnících.²⁵

Učitel na waldorfské škole buduje vztah s žáky. Jeho autorita je stavena na přirozené autoritě, kdy žák hledá své hranice. Díky dospělému je si vědom těchto hranic. Na jedné

²¹ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

²² *Waldorfská škola České Budějovice: 15. otázek k waldorfské pedagogice* [online]. České Budějovice: QUIN [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/dok/15_otazek_k_ws.pdf

²³ *Waldorfská škola České Budějovice - mateřská škola, základní škola a střední škola o. p. s.: Často kladené dotazy k waldorfské pedagogice* [online]. České Budějovice: © 2001–2020 QUIN.CZ [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: <http://www.waldorfb.cz/skola/casto-kladene-dotazy-k-waldorfske-pedagogice.html>

²⁴ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelný zpěv*. Překlad Jan Dostal. Hranice: Fabula, 2012. 142 s. ISBN 978-80-86600-92-5.

²⁵ *Waldorfská škola České Budějovice: 15. otázek k waldorfské pedagogice* [online]. České Budějovice: © QUIN [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/dok/15_otazek_k_ws.pdf

straně si připadá jistě, na druhé si je vědom vlastní individuální osobnosti. Během vývojových fází se vztah učitele a žáka mění.²⁶

Učitelé waldorfských škol se nemusí řídit učebními osnovami, výuka je plánována ve spolupráci s rodiči a žáky. Jsou tak v porovnání s učiteli běžného školství „svobodní“.²⁷

Mezi žáky je důležitá harmonie, spolupráce, partnerství. Křesťanská morálka jako náboženská výchova má na školách značný vliv.²⁸

Za řízení je odpovědný celý učitelský sbor, včetně sdružení rodičů, učitelů a přátel waldorfského hnutí v dané lokalitě. Důležitost je kladena na vztah učitele, žáka a třídu.²⁹

Škola klade důraz na slavení svátků během celého roku. Žák nemusí být umělecky nadaný, při výuce je kladen důraz na celkový proces, nikoli na výsledek. Činnostmi si procvičují rozmanité schopnosti. Učitelé podporují celkový rozvoj žáka.³⁰

Na školách se při výuce vychází z křesťanských hodnot. Učitel usiluje o výchovu svobodného člověka, ale nevštěpuje mu určitý světový názor. Jde o rozvinutí jeho vloh, aby si později byl schopen najít vlastní orientaci a být za ni odpovědný. Cílem je být sociálně pozitivně zaměřený. Duchovně vědecké smýšlení Steinera není předmětem vyučování a waldorfské školy nevyznávají některé z náboženských směrů.³¹

Waldorfské školy jsou školy soukromé. Rodiče platí školné. Částečně jsou školy hrazeny také ze státních či jiných zdrojů.³²

²⁶ *Waldorfská škola České Budějovice: 15. otázek k waldorfské pedagogice* [online]. České Budějovice: © QUIN [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/dok/15_otazek_k_ws.pdf

²⁷ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy: pedagogická praxe*. 2. upravené vydání. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-072-3.

²⁸ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020

²⁹ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012, s. 48. ISBN 978-80-7178-999-4.

³⁰ *Waldorfské školy: stránky Asociace waldorfských škol České republiky* [online]. 2008 [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa

³¹ *Waldorfské školy: stránky Asociace waldorfských škol České republiky* [online]. 2008 [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa

³² PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8584-9.

1.5 Anthroposofie

Ideu anthroposofie zformoval rakouský pedagog a filosof Rudolf Steiner. Anthroposofii lze nazvat jako duchovní vědu. Je to esoterická nauka vycházející z teosofie. Definovat ji lze jako eklektickou nauku. Nabízí nám mystický vhled k podstatě jedince, přírody i nadsmyslově duchovních světů.³³

Anthroposofie „poskytuje poznatky o vývojových zákonitostech světa a člověka, o jejich vzájemném vztahu, o jejich funkčním uspořádání, ale také o duchovních světech a jejich vzájemné souhře se světem hmotným, avšak pouhé přijímání těchto poznatků ještě není anthroposofií.“³⁴

Moudrost o člověku, takto často překládáme pojem anthroposofie. Bývá vykládán jako vědomí individuálního lidství. Opírá se o kořeny teosofie, rosekruciánství a goetheanismus. Teosofie je duchovní věda snažící se znovu najít božské moudrosti na podkladech z dřívějšího vědění o duchovních bytostech, silách ve světě.³⁵ Rosekruciánství lze chápat jako spirituální směr vysvětlující křesťanství netradičním způsobem.³⁶ Goetheanismus je vědecký styl, který soustavně navázal na filozofii přírodního charakteru slavného J. W: Goetha.³⁷ Steiner rozvíjel aplikaci anthroposofie ve svých přednáškách, kterých uvedl přes 6000.³⁸

Aplikace anthroposofie a její poznatky jako duchovní vědy se nemusí výhradně zabývat pouze anthroposofové. Existují obory, v kterých se bez poznatků anthroposofie neobejdeme. Mezi ně patří waldorfská pedagogika, farmacie, kosmetika, léčebná pedagogika, anthroposofické lékařství, léčebná pedagogika, biodynamické zemědělství, eurytmie, Obec křesťanů.³⁹

³³ RONOVSKÝ, Vít. Anthroposofické pojetí světa a člověka jako základní východisko waldorfské pedagogiky. Hranice: Fabula, 2011, s. 11. ISBN 978-80-86600-83-3.

³⁴ Tamtéž, s. 11.

³⁵ ZDRAŽIL, Tomáš. Počátky teosofie v Čechách: Rudolf Steiner - Praha, Opava a Třebovice. 1. vyd. Březnice: IOANES, 1997, s. 12. ISBN 809021004.

³⁶ RONOVSKÝ, Vít. Anthroposofické pojetí světa a člověka jako základní východisko waldorfské pedagogiky. Hranice: Fabula, 2011, s. 12. ISBN 978-80-86600-83-3.

³⁷ Tamtéž, s. 12.

³⁸ ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Anthroposofie*. V Olomouci: Votobia, 2000. s. 12. ISBN 80-7198-431-0.

³⁹ HRADIL, Radomil. *Průvodce českou anthroposofií*. Hranice: Fabula, 2002, s. 15. ISBN 80-86600-00-9.

2 HUDEBNÍ VÝCHOVA V POJETÍ WALDORFSKÉ ŠKOLY

Pojetí hudební výchovy na základních školách waldorfských se v mnohém liší od hudebních výchov běžných základních škol. Alternativní můžeme chápat jako odlišný.⁴⁰

2.1 Učební úkoly hudební výchovy v jednotlivých ročnících

Žáci jsou vedeni k praktickým a hudebním aktivitám různými způsoby. Učí se porozumět učivu, poznávat zákonitosti, význam, smysl. Od učitele je vyžadována umělecká schopnost i vnitřní pružnost.⁴¹

1. Třída

Žák je schopen vnímat základní tóny, cítit rozdíl mezi výškami jednotlivých tónů, hloubky v pentatonickém kruhu. Přední místo zabírají jednoduché písně, které jsou doprovázeny hrou na dětskou harfu a pentatonickou flétnou.

2. Třída

Rozvíjena je hra na flétnu a jednohlasé písně těžšího charakteru v pentatonickém ladění.

3. Třída

Hra na flétnu se postupně rozvíjí. Podporujeme hru na zobcovou flétnu a smyčcové nástroje v co největším počtu žáků. Zpěv přechází z pentatonického na diatonický.

4. Třída

Žáci jsou seznámeni se zápisem not. Zpívají lehké kánony a písně v základních tóninách.

⁴⁰ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 20. ISBN 80-717-8584-9.

⁴¹ GRECMANOVÁ, H.; URBANOVSKÁ, E. *Waldorfská škola*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1996, s. 26. ISBN 80-85753-09-6

5. Třída

Žáci se učí vícehlasým písním. Zdokonalují hru na flétnu. Pokud žák hraje na smyčcový nástroj, je členem školního orchestru. Učí se intervalům.

6. Třída

Žáci se seznamují s první operou, Kouzelnou flétnou. Každý žák je členem sboru. Probíhá nauka o typech tónů.

7. Třída

Zpěv obtížnějších kánonů, tříhlasých písní. Žáci se učí stylové znaky pro dané hudební skladatele.

8. Třída

Zpěv lidových i umělých písní, skladeb, balad. Využití všech typů tónů.

9. Třída

Zpěv snazších vícehlasých madrigalů. Zařazují se písně výrazné rytmicky v dur i moll ladění. Rozvíjeny jsou dovednosti ve sboru. V nauce o hudbě se opakují a prohlubují znalosti z předchozích ročníků a dříve osvojených pojmů. Nově se seznamují s kadencí, diatonikou, chromatikou a vědou o hudebních nástrojích. Učí se formy variací a navštěvují opery.⁴²

⁴² GRECMANOVÁ, H.; URBANOVSKÁ, E. *Waldorfská škola*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1996, s. 29-42. ISBN80-85753-09-6.

2.2 Třídní sbory a orchestry

Tato uskupení vznikají na základě každodenní hudební angažovanosti žáků. Podporují sociální citění vůči sobě, naslouchání, spolupráci, ujednocení ladění. Uskupení ovlivňuje klima tříd. Během roku tato uskupení doprovází pravidelné slavnosti, jarmarky a jiné příležitosti. Osnovy hudební výchovy na waldorfských školách kladou důraz na budování ročníkových těles.⁴³

2.3 Školní sbory a orchestry

V České republice se vedení sborů i orchestrů rozvíjí jak v běžném školství, tak i ve waldorfské pedagogice. Souvisí to s tím, že se postupně utváří sbory a orchestry i na oddělených pracovištích základní školy se střední školou waldorfskou. Školy měly dříve problém s těžko dostupnými prostory. Neposkytovaly komplex budov, které by propojení umožňovaly. Po 90. letech se zařadily a schválily další základní školy podporující rozvoj takto zaměřených činností. S potřebou vycházejících studentů ze základní školy waldorfské začaly vznikat waldorfské školy střední a s ní přichází postupné spojování škol, stejně, jako je tomu běžně v zahraničí. Většina žáků dochází do základních uměleckých škol na hru na vybraný nástroj, kde mají možnost být součástí orchestru nebo souboru. Ve škole vždy záleží na hudebním specialistovi. Členy bývají často nejen žáci, ale i rodiče a učitelé. Repertoár skladeb souborů tvoří skladby renesanční, barokní, lidové, spojeny s koloběhem ročních svátků.⁴⁴

V zahraničí je tento koncept brán odlišně. Žáci jsou od první do dvanácté třídy jednotný celek, který je spojen. Výhodou je větší provázanost a zdárná činnost školních sborů. Žáci jsou individuálně více zaangažovaní v hudebním životě své školy, protože v zahraničí není tak významně rozvinutý systém základních uměleckých škol. Členy školních sborů a orchestrů jsou žáci, rodiče, učitelé. Z repertoáru bývají užívána díla Bacha, Beethovena,

⁴³ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 159. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁴⁴ Tamtéž, s. 159.

Mozarta, romantiků. Zařazována bývají také vokálně instrumentální díla. Dirigentem může být učitel věnující se žákům v odpoledních hodinách, jiný nadaný učitel či schopný rodič.⁴⁵

2.4 Notové materiály

Pro hudební výuku jsou notové materiály v zahraničí vydávány převážně v anthroposofickém nakladatelství. Řadí se podle uplatnění v daných ročnících, např. pentatonické skladbičky, lidové písně v úpravách aj. Díla jsou většinou vázána ke krajové tradici a zvyklosti. To může být obtíž při aplikaci na vzdálenějších waldorfských školách. V prvních dvou ročnících je i na těchto školách učitel veden v oblasti samostatného zpracování v tematické oblasti. V České republice zatím není souborně vydán zpěvník písní pro základní waldorfskou školu. Těžištěm pro získání skladeb jsou známosti, jiní učitelé, školy, semináře. Vyšší ročníky pracují především s Českou Orffovou školou, Pavlem Jurkovičem.⁴⁶

Využití shledají také v tvorbě sborových činností jiných běžně funkčních sborů. V České republice je časté přejímání zahraničních kánonů, kterým učitelé překládají nebo dotvářejí texty. Kánony vycházejí většinou z lidových tradic a ročních svátků. Ucelený zpěvník kánonů zatím není vydán.⁴⁷

Jako vhodné zdroje notových materiálů, základ pro výuku hudebních výchov a mezipředmětových vztahů, Konvalinková uvádí tyto publikace:

Pro mladší ročníky:

- PLICKA K. a VOLF F, ed. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. [DÍL1-4]*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.
- PLICKA, Karel. *Ptáci, naši přátelé*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-117-5.

⁴⁵ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 160. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁴⁶ Tamtéž, s. 160.

⁴⁷ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

- HRUBÍN, František. *Špalíček veršů a pohádek*. Praha: SNDK, 1964.
- *Zlatý věnec*. Praha: SNDK, 1961.

Pro starší ročníky:

- SUŠIL, F. *Moravské národní písně s nápěvy*. Brno: K. Winiker, 1853.
- KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem: náměty pro pohybovou výchovu dětí od 3 do 10 let*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0994-2.
- KULHÁNKOVÁ, E. *Řemesla ve hře, písně a tanci*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-535-6.
- JURKOVIČ, P. *Instrumentální soubor na základní škole: notový materiál a metodická příručka pro nepovinný předmět Hra na hudební nástroj v 5.-8. ročníku základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.
- HURNÍK, I. a P. EBEN. *Česká Orffova škola*. 1.- 4. díl. Praha: Supraphon, 1982.
- HURNÍK, Ilja. *Česká Orffova škola*. Praha: Muzikservis, 1996.
- HOLUBEC, Jiří, Jan PRCHAL a Vlasta REITTEREROVÁ. *Nebojme se klasiky: desítka hitů ve snadných úpravách pro neomezený počet hráčů na libovolné nástroje*. Ilustroval Barka ZICHOVÁ. Praha: EditioBärenreiter Praha, 2007.

Pro sborovou činnost:

- UHEREK, M. a V. KOVAŘÍK. *Sborový zpěv na základních školách a Sborový zpěv na střední pedagogické škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN 14-652-84.

Pro orchestr:

- MOZART – *Kouzelná flétna*
- J. BOCK – *Šumař*⁴⁸

⁴⁸ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 84. ISBN 978-80-7372-924-0.

2.5 Měsíční slavnosti

Jednou za měsíc se po epoše vyučování schází účastníci i příznivci waldorfské školy např. v sále, tělocvičně. Jednotlivé třídy vystoupí s ukázkou z procesu hlavních epoch vyučování. Cílem a účelem je společné setkání. Kreativita pedagoga významně přispívá ke ztvárnění tématu. To se domlouvá dva, tři dny před samotnou slavností. Oblíbené jsou např. příběhy v jazycích. Žáci se zde učí toleranci i při představeních. Jak po stránce chyb v přednesu, tak např. v trpělivosti při představení již známých témat starších žáků od žáků mladších.⁴⁹

2.6 Osobnost učitele hudební výchovy waldorfské školy

Učitel představuje osobnost umělce, který umí ve správný moment adekvátně reagovat. Hledá cestu ke každé individuální osobnosti žáka a přijímá dítě jako poznávací, jednající a cítící bytost. Předpokladem jsou znalosti i dovednosti nutné pro výkon profese, mezi něž řadíme inteligenci, zručnost, schopnost práce a empatie s žáky. Pro každodenní práci učitele je nezbytná otevřenost a kreativita. Úspěch učitele většinou závisí na individuálních schopnostech daného učitele. Anthroposofie pomáhá učitelům ke zvládnutí náročných pracovních podmínek. Steiner popisuje obraz učitele jako „milované autority“. Zastává názor, že zásadním věcem o životě se člověk učí pouze ve styku s lidmi, nikoli z naprogramovaných materiálů bez osobního kontaktu jiné osoby. Od dobrého učitele si převezmou více než z učebnic nebo médií. Se vztahy se rozvíjí otevřenost, důvěra, naděje, schopnost prožitku, radosti, lásky k druhým zdrženlivost nebo rozhodnost, veselost, vztek, smutek. Je zásadní, aby tyto vlastnosti učitelé měli a pokud jim chybí, je důležité zkvalitnění učitelské přípravy na výkon tohoto povolání. Od prvního do osmého ročníku vyučuje třídní učitel téměř všechny předměty. Odborní učitelé jsou výjimečnou možností při výuce cizích jazyků nebo uměleckého, popřípadě praktického vyučování. Výuka je určována rámcovým plánem, který je založený na nauce o člověku. Od devátého ročníku přebírají výuku jednotlivých předmětů odborní učitelé, kteří mění charakter, styl výuky. Svoji angažovaností a odborností na svém

⁴⁹ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 169. ISBN 978-80-7372-924-0.

poli působení zasvěcuje žáky do problematiky, pomáhá jim pochopit vztah mezi vědeckým výzkumem, požadavky světa, sociálními formami chování. Učitelé jsou absolventi maturit a nejméně dvouletého vzdělávání pro učitele nebo semináře pro učitelé waldorfské pedagogiky. Odpovídají jim rovněž praktická školení nebo kurzy na některých waldorfských školách. Učitelé vyššího stupně mají ukončené vysokoškolské studium. Waldorfská pedagogika uznává učitele, kteří mají ukončené vysokoškolské vzdělání a cítí touhu povolání učitele. Jsou pro ně pořádány jednoleté nebo dvouleté kurzy dalšího vzdělávání na waldorfských ústavech v Německu. Např. Stuttgart, Witten, Norimberk, Mannheim. Tito učitelé mohou vyučovat dané předměty. Záleží vždy na osobnosti pedagoga a jeho nasazení cvičit svou vůli, přetvářet sama sebe a vycházet ze studia lidského vývoje na bázi učení podle Steinera.⁵⁰

⁵⁰ GRECMANOVÁ, H.;URBANOVSKÁ, E. *Waldorfská škola*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1996. 13 s. ISBN80-85753-09-6.

3 TYPICKÉ FENOMÉNY HUDEBNÍ VÝCHOVY NA WALDORFSKÉ ŠKOLE

Mezi typické fenomény hudební výchovy ve waldorfské pedagogice řadíme rytmus, melodii, harmonii, výuku intervalů, charakteristiku tónů a tónin, pentatoniku, hudební teorii, hru na hudební nástroje a zpěv. Žáci se učí od prožitku po vyvození pravidla. Následně jednotlivé fenomény popíšeme.

3.1 Rytmus, melodie, harmonie

Při rytmických dovednostech pracujeme s rytmizací slov, textů, říkadel. Dbáme na to, aby dítě samo zvládlo pochopit pravidelnost, rytmickou pulzaci v rytmizovaném textu i písni. S melodií nejprve pracujeme tzv. nápodobou. Učitel žákům přezpívá melodickou část, kterou žáci následně opakují. Na melodickou linku nahlížíme také jako na hudební motiv, znázorňující nejkratší hudební myšlenku. Pracujeme s melodičností, hlasovou modulací, u žáka rozvíjíme pohyblivost mluveného projevu. Hlasové modulace rozvíjí emotivní polohu řeči. Žák zkouší říkadla ustrašeně, vesele, přísně nebo rozčileně apod. Výšku tónů procvičujeme nápodobou vysokého hlasu připomínající ptáčky nebo nízkého hlasu napodobující medvěda.⁵¹

Rytmické a melodické aktivity jsou velmi často doprovázeny pohybem, hrou na základní hudební nástroje Orffova instrumentáře. Učitel dotváří harmonický doprovod, který žáky podněcuje k citovému zaujetí a tvoří oporu při zpěvu. Steiner ve waldorfské struktuře vyučovací hodiny vybírá uzlové body, hudební prvky, kterým podřizuje průběh hodiny. Vědomá práce s těmito prvky dle Steinera vede k posílení vůle a ke schopnosti přijímat novou látku, myšlenky k možnosti vše spojit s prožitkem a citovým zaujetím. Za výchozí hudební prvky považuje harmonii, melodii, rytmus. Rytmus je nositelem vůle a probouzí aktivitu. Pomáhá upevnit oblast volných schopností. Melodie je nositelkou myšlenkových procesů, představ, schopnosti tvořit, přijmout i spojit. Harmonie

⁵¹ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 107- 112. ISBN 978-80-7372-924-0.

představuje citový prožitek, svět fantazie. Probouzí naši aktivitu duše. Tato trojčlennost je zásadní pro celostní pohled na osobnost žáka, která dává jistotu a přináší komplexní rozvoj. Rovnoměrně dítě aktivizuje, posiluje, zapojuje. Těmito principy se řídí všechny vyučovací hodiny.⁵²

3.2 Intervaly

Steiner s hudbou spojuje ve svém učení hudební vyjádření s vývojovými články lidské bytosti. V přednáškách se věnuje i eurytmii, umění, které sám vytvořil. Eurytmie sděluje skrytý význam tónin, intervalů, slov, hlásek. Snaží se spojit slovo a hudbu dohromady, pracuje s básněmi i hudbou různých autorů. Steiner nacházel silnou duchovní pravdu v dílech od Richarda Wagnera. Tvrdil, že jeho hudba vystihuje podstatu duchovního světa.⁵³

Jednotlivé intervaly jsou vázány na prožitek. Prožívání intervalů má podle Steinera spojitost s vývojem člověka. Krásné naznačení nalezneme například v pohádkách. Na začátku je unesena princezna a my jsme zatíženi tíhou skutečnosti, nevíme, co si počít (prima). Nejisti vykráčíme vpřed (sekunda). V temném lese pociťuje osamělost (malá tercie), která je překonána paprsky slunce (velká tercie). Cítíme nutnost překonání prvních nesnází a těžkých zkoušek (kvarta). Poté roste naše individualita (kvinta). Toužebně se snažíme dostat do prosluněných prostorů. (sexta) Poté následuje chvíle největšího dramatu (septima) a šťastný konec (oktáva).⁵⁴

Prima ztělesňuje klid a koncentraci. Může vyjadřovat ticho, tmavě modrou, věrnost, zvon, vlast, kořeny, pozvání, odpor. Při zaznění primy jsme upevňováni zde, ve fyzickém světě, vracíme se k sobě. Setkáváme se s ní v úvodní i závěrečné části skladeb,

⁵² KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 107-112. ISNB 978-80-7372-924-0.

⁵³ Tamtéž, s. 107-112.

⁵⁴ Tamtéž, s. 107-112.

v místech, kterým chceme přidat důležitosti, tam, kde chceme vybízet k děláním, ale i tam, kde chceme ztuhnout. Znázorňuje chodidlo.⁵⁵

Sekunda nás vyvádí z klidu. Procházíme živostí, lehkostí, vlněním na rozdíl od strnulé primy. Stabilita se vytrácí, vykročili jsme a jsme v pohybu, na cestě, plní očekávání. Sekunda je nejistota, neklid, rozprava, něco přichází a vyvíjí se. Je to barva žlutá. Znázorňuje koleno.⁵⁶

Tercie nás vede do našeho nitra. Zažíváme intimní prožitek smutku (malá tercie) nebo radosti (velká tercie). Při poslechu velké tercie je vnímání těla překonáváno vnímáním duše. Přichází vítězství duše. V případě poslechu malé tercie je tomu naopak a my prožíváme bolest duše. Tercie působí na citový život. Představuje krásu, bezpečí, příchod slunce, vzdálenost, svornost. Barva červená a růžová. Znázorňuje stehno.⁵⁷

Kvarta je intervalem, v kterém člověk zakouší svou jouscnost. Předěl mezi vnějším a vnitřním světem. Vnímáme sebe samého. Je to signál hasičů – bojový interval. Vybízí nás k procitnutí, ostražitosti, bdělosti k boji. Barva zelená, oranžová. Znázorňuje kyčel.⁵⁸

Kvinta je interval, kde zažíváme celistvost, sebe chápeme spirituálně. Je zde přechod mezi tercií a septimou, stejně jako mezi vnitřním prožitkem a vnějším. Spojitost s kultem, rituálem. Je to interval, z dob prvních křesťanů, který se váže s božským světem. Člověk vytvořil pentatonickou stupnici opakováním tohoto intervalu. Vytváření stupnice mu dalo možnost zažít pocit vytržení se od sebe a zdůraznění pozornosti k božskému světu. Kvinta je interval míru, všeho krásného, čistého, jednotného. Barva fialová. Znázorňuje pánev, břicho.⁵⁹

⁵⁵ S. RONNER. *Praxisbuch Musikunterricht*. 2004. Kittery, ME, U.S.A.: Books Express, 2004, s. 70. ISBN 9783772525940.

⁵⁶ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 122. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁵⁷ S. RONNER. *Praxisbuch Musikunterricht*. 2004. Kittery, ME, U.S.A.: Books Express, 2004, s. 70. ISBN 9783772525940.

⁵⁸ Tamtéž, s. 70.

⁵⁹ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 124. ISBN 978-80-7372-924-0.

Sexta je lyrický interval silného charakteru. V terapiích má spojitost se srdcem i krevním oběhem. Intenzivně prohřívá. Zážitek bolesti jako následek vnější skutečnosti. Barva světle červená. Je to interval přátelství, nového začátku a moudrosti, usilování o dlouhodobý klid a mír. Znázorňuje srdce, ruce.⁶⁰

Septima obsahuje největší napětí s očekáváním. Dívat se daleko otevřenýma očima. Nová událost, exploze. Jsme téměř v cíli, očekáváme, co přijde. Barva citronově žlutá. Znázorňuje krk.⁶¹

Oktáva je interval objevení nás samých na vyšším stupni. Představuje blahobyt. Pomyslné mosty, odpověď, žádný strach. Barva stříbrná. Interval celistvosti.⁶²

3.3 Charakteristika sedmi základních tónů

C představuje základní tón, pevnost, sílu. Je v něm něco temného, umožňuje pevné ukotvení, okouzluje zemské síly. Představuje Mars.

D pohyblivost, vyvádí z jednostrannosti, Merkur.

E přivádí nás k nitru, spojení nás s komickými pravdami, Jupiter.

F nás dojíká, ohřívá, je v něm láska světů, Venuše.

G oslovuje jedince v jeho prapůvodu, v tomto tónu nalézáme úctu, respekt, vážnost, Saturn.

A je sluneční tón a bod středu. Obklopuje nás zářením kosmických slunečních sil. Zlato nám poskytne důvěru, pomůže osvětlit pozemské poznání jednotlivce, Slunce.

H není lehce pochopitelné ve své vnitřní kvalitě. Představuje zdrženlivost a zrcadlení, Měsíc.

63

⁶⁰ HUDEBNÍ VÝCHOVA: časopis pro hudební a obecně estetickou výchovu školní a mimoškolní. PRAHA: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004, 2012 (2), s. 24-25. ISSN 1210-3683.

⁶¹ S. RONNER. Praxisbuch Musikunterricht. 2004. Kittery, ME, U.S.A.: Books Express, 2004, s. 71. ISBN 9783772525940.

⁶² HUDEBNÍ VÝCHOVA: časopis pro hudební a obecně estetickou výchovu školní a mimoškolní. PRAHA: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004, 2012 (2), s. 24-25. ISSN 1210-3683.

3.4 Charakter dur a moll tónin

Steiner popisuje, že ve vývoji dur – mollového ladění se snažíme říci: „Já zpívám“. Dříve to byl pojem nesprávný, protože člověk takové tvrzení může podat až v momentě, kdy nastoupí podstatný zážitek tercie. Člověk spojuje tercii s jeho hudebním cítěním. Tercie mu dává možnost subjektivity. Pokud je citový život jedince pojen s pozemskou tělesností, začíná zde mít význam dur a moll. Nastane spojení osobní duše jedince s hudebností. Hudba získá zabarvení a člověk se tak může pohybovat venku i uvnitř sebe, duše cestuje sem a tam. Právě tím je hudebnost přitažena k jedinci. Tak tomu bylo dříve i dnes. Možnost hudebně se vyjádřit, zda jsme uvnitř sebe či vně a jak se v tom nacházíme, nám ukazuje chápání celého jedince. Ten směřuje k individuálnímu vývoji a zároveň k mocnému prožívání Já jsem.⁶⁴

Tóniny lze dělit podle více kritérií. Anthroposofové rozlišují stupnice podle jasnosti. Konvalinková uvádí, že durové stupnice mají sedm jasných tónin. Charakteristika je důležitá u tónové eurytmie. V rámci hodin se žák kromě konkrétních tónů snaží vyjádřit a ztvárnit jednotlivé tóniny. U jasnosti tónin se žák snaží vnitřně uchopit souvislost hudebních vztahů. V praxi slyší např. tóninu C dur a naproti ní učitel (na flétnu nebo housle) zahraje tóninu kontrastní.⁶⁵

⁶³ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 120. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁶⁴ STEINER, R. *Das Weawn swa Musikalischen und das Tonerlebnis im Menschen*. Dornach: Rudolf Steiner Verlag, 1960, s. 95. Podstata hudby a lidský prožitek tón, nepublikovaný překlad. Dostupné z: KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 126. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁶⁵ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 126. ISBN 978-80-7372-924-0.

3.5 Pentatonika

Waldorfská pedagogika souvisí s vývojovými stádii člověka. Pentatonika je anthroposofy vnímána jako vhodná pro období prvního sedmiletí a pro první dvě třídy základní školy waldorfské. Dítě se v této době nachází v období, kdy si reálný svět zaměňuje s fantazijním. Tyto světy tvoří jednotu. Dítě může vnímat jakýkoli podnět jako skutečný. To vytváří nekonečné možnosti podle vnitřního obrazu duše. Waldorfská pedagogika podporuje tuto vnitřní sílu a prosazuje názor, že by o něj dítě nemělo být ochuzeno.⁶⁶

Pentatonika na waldorfských školách působí jako předstupeň pro heptatoniku. Nemá vlastní pozorovatelnou harmonizaci, vzešla z prvotního čínského typu. Starověká Čína zakládá vznik tónů na mýtických příbězích. Dílčí tóny přichází z božského světa skrze planety a Bohy vládnoucím Zemi v různých podobách. Například v podobě živlů, barev, rostlin, lidských smyslů apod. Tóny nevnímá samostatně, uvedené skutečnosti je nutno vnímat jako hledání harmonie, spojení mezi vnitřním a vnějším a hledáním harmonie, nejvyššího bodu naše bytí.⁶⁷

Mezi pentatonické nástroje můžeme zařadit pentatonické flétny, dále lry nebo kantele. Hra na nástroje vyváří klidnou náladu. Pentatonika je tvořena od tónu *a1* (od starého řeckého „Mese“) kvintovým postupem nahoru i dolů. Tím vznikne tónová řada *d, e, g, a, h, d*. Hra není vázána na metroritmické úpravy. Učitel soustavu tónů nevnímá jako diatonickou stupnici s vynechaným 4. a 7. stupněm.⁶⁸

Steiner i Marie Montessori byly zastánci výuky pentatoniky díky vhodnosti podnětů, který naplňuje potřeby pro daný věk. Pentatonika je schopná dětem zprostředkovat zákonitosti makrokosmu i mikrokosmu v tomto věkovém období. Narušením tohoto vývoje urychlujeme vývoj.⁶⁹

⁶⁶ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 134. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁶⁷ Tamtéž, s. 135.

⁶⁸ Tamtéž, s. 135

⁶⁹ PENTATONIKA VE WALDORFSKÉ PEDAGOGICE: *Stupnice pentatoniky* [online]. 2018 [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.pentaton.cz/o-pentatonice/pentatonika-ve-waldorfske-pedagogice/>.

Pentatonika nemá ukotvení v základním tónu, neváže se na závěr. Proto koresponduje s dětským prožíváním. Text, melodie i nálada mají být v jednotě. Pentatonika plyne, podporuje snivou představivost i fantazijní náladu tohoto vývojového období do devátého roku, kdy se dítě dostane do období *Rubikonu*. V tomto období začne svět vnímat s odstupem a kritikou. Do té doby dítě necítí nutnost svázanosti, řádu, je otevřené vůči okolí, vůči světu. Přetváří si vnímání vnějšího světa právě tak, aby odpovídal jeho vnitřním potřebám, potřebám dítěte.⁷⁰

Vztah dítěte k hudbě v tomto věku odpovídá náladě a způsobu prožitku kvinty. Ta je považována jako hraniční interval mezi vnitřním a vnějším světem, kdy se při prožívání otevíráme venkovnímu světu ze svého nitra.⁷¹

Doposud existuje malé množství materiálů, které by odpovídaly požadavkům dětského vnímání světa. To vede učitele základních škol waldorfských k úpravám písní a zhudebnování přístupných textů. Texty střídavého tempa jsou podle anthroposofů vhodnější. Důvodem je nevznikající řád v melodii. Učitelé se snaží o propojení hudby s fyzickým pohybem, které je při vyučování běžně spíše potlačováno. Vnější pohyb se dostává dovnitř člověka, následně vychází ven jako pohyb vnitřní. Příkladem je forma zpěvu.⁷²

Melodie stoupající směrem vzhůru na člověka působí jako pohyb ze sebe, pohyb dolů působí jako pohyb k sobě. Řada má vlastnosti nádechu a výdechu. Tuto skutečnost je důležité brát v potaz při skládání pentatonických písní.⁷³

Inspirace nebo pentatonické písně může učitel waldorfské školy nalézat např. ve sborníku *Věneček (jaro, léto, podzim, zima)*⁷⁴, ve zpěvnících z *Collegia pro arte*

⁷⁰ STEINER, Rudolf: *Waldorfská pedagogika: Seminární hodiny a přednášky k učebnímu plánu*. 2006, s. 175–176.

⁷¹ BEILHARZ, Gerhard. et al. *Musik in Pädagogik und Therapie*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben, 2004. s. 146.; WÜNSCH, Wolfgang. *Menschenbildung durch Musik*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben, 1995. s. 36.

⁷² WÜNSCH, Wolfgang: *Utváření člověka hudbou: Hudební vyučování ve waldorfské škole. Nauka o člověku a výchova. Spisy o pedagogickém výzkumu při Asociaci Svobodných waldorfských škol*. Stuttgart: Freies Geistesleben, 1995, s. 4. ISBN 3-7725-0274-1.

⁷³ WÜNSCH, Wolfgang: *Utváření člověka hudbou: Hudební vyučování ve waldorfské škole. Nauka o člověku a výchova. Spisy o pedagogickém výzkumu při Asociaci Svobodných waldorfských škol*. Stuttgart: Freies Geistesleben, 1995, s. 4. ISBN 3-7725-0274-1.

⁷⁴ JÁNSKÁ, I. a P. BEJŠÁKOVÁ. *Věneček jaro- zima 2: Řikadel, básniček, písniček, her, vyprávěnek a nápadů pro (nejen) rodiče dětí waldorfských školek (i škol)*. 2003.

*antice*⁷⁵ od pana Poláčka nebo například ve *sborníku pentatonických písní*⁷⁶ od Boženy Svirákové. Z lidových písní mezi pentatonické písně můžeme zařadit například *Halí belí, Zlatá brána otevřená, Vrána letí, nemá děti, Když se hory zelenaly*.⁷⁷

3.6 Hudební teorie

Způsob, jak se žáci učí hudební teorii, je zcela odlišný od standardního způsobu výuky na základních školách. Žáci od první třídy hrají na flétnu. Do třetí třídy hrají nápodobou podle vzoru učitele, který písně sám vymýšlí. Do této doby vnímají výškové rozdíly při jejich přednesu, pomocí různých obrázků a symbolů procvičují. Děti jsou schopny výšku ukázat znázorněním výšky ruky nebo namalovat do vyhraničeného prostoru na papír. Dlouhou nápodobou hry na nástroj mají žáci prostor pro kreativitu a fantazii a nejsou tolik vázáni na notový zápis.⁷⁸

Notovou osnovu žáci vnímají ve spojitosti se svým tělem. Nejprve je jim předloženo pravidlo pěti linek a čtyř mezer. Poté si pojmenují a naleznou ohebné body na svém těle – tedy krk, spodní část trupu, kolena, kotníky. Ohebné části znázorňují tóny na linkách H G E C tóny. Zbývající místa na těle, tedy hlava, horní část trupu, stehna a lýtka znázorňují tóny v mezerách C A F D. Takto se žáci naučí noty jednočárkované oktávy. Po seznámení se s učivem je důležitá spojitost látky s vlastním tělem. Docílíme jí procvičováním not na svém těle. Žáci jsou schopni následně noty zapsat běžným způsobem i bez učení se hudební teorie z učebnic. Vyšší ročníky se učí délky not, takty a noty zbylých oktáv.⁷⁹

S délkou not seznamují pomocí pohádky o království, v kterém žije král s rodinou. Král zabírá největší část království, celé jedno patro. Znázorňuje dobu celou. Má dvě dcery, ty jsou si podobné a zabírají druhé patro. Zobrazují noty půlové. Princezny mají své komorné,

⁷⁵ COLLEGIUM PRO ARTE ANTIQUA: *Zpěvníky lidových písní* [online]. Lažánky: Collegium pro arte antiqua, 2008 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: <http://www.collegium.cz/zpveniky-lidovych-pisni/>

⁷⁶ SVIRÁKOVÁ, Božena: *Pentatonické písničky pro učitele, rodiče a dětičky (nejen) ve waldorfských školách a školách*. 1. vydání. Brno: W. Alternativa, 2014, s. 100.

⁷⁷ PLICKA, K., Volf, F., Svolinský, K.: *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. Jaro. 1944, s. 216

⁷⁸ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

⁷⁹ Tamtéž, 17. 1. 2020.

kteře vypadají jinak než princezny, protože nejsou královského rodu. Komorné představují noty čtvrt'ové. Pod nimi jsou stráže, jsou postavením níž a v království je jich potřeba víc. Společně drží prapor. Někteří z nich se pohádali, proto mají prapor roztržený. Zobrazují noty osminové. Na této pohádce si žáci neosvojují konkrétní striktní teorii, ale snaží se logickými úvahami a úlohami postupně odvodit pravidla délky not. Učitel se ptá žáků, kolik a jakých lidí se dostane do jednoho patra. Žáky tento způsob výuky baví. Postupně se na učivo nabaluje další látka. Ve 4., 5. třídě pohádky přecházejí do pravidel. Látku, kterou znají, si pojmenují a uvedou do vizuální podoby a běžných pravidel. Hudební teorie v zápise nastupuje od 4. třídy, protože se stupňující se náročností roste potřeba vizuální podpory a znalostí výjimek. Učitel mluví hudební terminologií, využívá v hodinách znalostí žáků, kteří chodí do základních uměleckých škol.⁸⁰

Anthroposofické učení říká, že každý člověk cítí rytmus svého dechu a tepu srdce. Ten se odráží v našem dechu. Dech má větší spojitost s melodií než s tepem. Srdeční tep je základ, který určuje tempo. Rytmus hudby je vyjádřen taktem. Od dětí bychom neměli vyžadovat do devátého roku striktní dodržování rytmů. V tomto období se jim teprve ustálí poměr dechu a tepu. Do té doby rozlišujeme kratší a delší noty.⁸¹

3.7 Hra na hudební nástroje

„Mezi dětmi se vytvoří jistý druh vnitřního světa, ve kterém mají vzájemné spojení a oporu.“⁸²

Žáci se na základní waldorfské škole setkávají s větším množstvím hudebních nástrojů. Od první třídy hraje podle svých dispozic každý žák na pentatonickou flétnu, kterou dostane většinou na některé slavnosti školy. Děti se do třetí třídy učí hrát nápodobou učitele jednoduché pentatonické písně. Pedagog dohlíží na správné držení nástroje, tvoření tónu. Špatné techniky hry se později špatně přeučují. Žáci při hře na flétny využívají základních

⁸⁰ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

⁸¹ WÜNSCH, Wolfgang: *Utváření člověka hudbou: Hudební vyučování ve waldorfské škole. Nauka o člověku a výchova. Spisy o pedagogickém výzkumu při Asociaci Svobodných waldorfských škol.* Stuttgart: Freies Geistesleben, 1995, s. 143. ISBN 3-7725-0274-1.

⁸² BOOGERD, Cornelis. *Éterné tělo ve výchově malých dětí.* Ilustroval Hana HAJNOVÁ. Hranice: Fabula, 2009, s. 140. ISBN 978-80-86600-55-0.

schopností správného dechu. I hrou na nástroje se rozvíjí všechny tři složky osobnosti – rozum, vůle, cit. Ve druhém, někde ve třetím ročníku žáci přechází na zobcovou flétnu, ale neodpírá se jim možnost vyzkoušet hrát i na další nástroje. Častá je výuka na Orffovy nástroje, dětskou lyru. Žáci si některé hudební nástroje vyrábí sami. Třetí ročník je klíčový pro výběr nástroje, v kterém se chce dítě po následující roky zdokonalovat. Může to být jak dechový, tak smyčcový nástroj.⁸³

Hudební nástroje jsou přeneseny z duchovního světa. Člověk vyrobil fyzický hudební nástroj, aby zaplnil prázdné místo uvnitř sebe. Výhodou pentatonických fléten je dobré ladění. Jsou zde pouze celé tóny, nikoli půltóny a tím nedochází k disharmoniím. Děti hra na tyto flétny baví. Zažívají pocit úspěchu při tvorbě písni svojí hrou. Pentatonická hudba je hudba plynoucí, ponechává volnost, dětem je dáván prostor pro vyjádření fantazie. Hudba žáky uklidňuje, dává možnost živých obrazů. Dítě může najít samo vnitřní řád. Je výborným základem pro další nástroj. První flétnu žáci dostávají při některé slavnosti školy. Žáci hrají ve třídě ve skupině nebo samostatně. Ve vyšších ročnících žáci vyměňují pentatonické flétny za diatonické zobcové a přecházejí na hru z not. Výuka fléten má mnoho výhod. Reguluje dech dětí, který je důležitý u výuky zpěvu. Proto se hře na flétnu věnuje celá třída, každý den. Hra podporuje motorické schopnosti, dává možnost zvukomalbě, vlastnímu projevu. Dalšími nástroji jsou pentatonické laděné kantely, lyry, harfy. Z řad rytmických a melodických nástrojů je využíván Orffův instrumentář. Nejčteněji zastupovány jsou xylofony, zvonkohry. Používány mohou být také chrotty, které dělíme stejně jako flétny na sopránové, altové, tenorové, basové. Zmíněné nástroje žáci běžně využívají při hodinách zaměřených na hudbu nebo jako součást jinak zaměřených epoch. Waldorfské školy upřednostňují hudební nástroje dřevěné v porovnání s umělými. V České republice zobcové a diatonické flétny vyrábí mnoho výrobců. Jedním z nich je například Pavel Číp.⁸⁴

Žák si kolem devátého roku vybírá individuální hudební nástroj. Výběru je udělena náležitá důležitost. Konvalinková uvádí, že na waldorfských školách je vhodné najít nástroj, ke kterému dítě cítí od počátku vnitřní náklonnost. Výběr nástroje může odpovídat osobnostním rysům jedince a adekvátně je doplnit. Steiner doporučuje kantely a lyry mladším

⁸³ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

⁸⁴ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 113- 117. ISBN 978-80-7372-924-0.

žákům, kteří patří k jemným dětem. Smyčcové nástroje pro žáky, kteří žijí vnitřně ve svém rozpoložení. Příčné flétny žákům, kteří jsou čilí a nsvázaní v myšlenkách a představách. Dvouplátkové nástroje pro žáky, kteří mají náklonnost k myšlenkovým činnostem a vyžadující větší aktivitu. Klarinet je vhodný nástroj pro žáky dobromyslné, bez intelektuálních ambicí, šířící kolem sebe pokoj a klid. Lesní roh je vhodný pro žáky s hojným duševním životem. Klavír se doporučuje až později, od šesté třídy nejdříve. Vyžaduje velkou vůli při tvorbě a vymýšlení doprovodných hlasů. Žák k takovému tvoření potřebuje určité dispozice. Pokud mu chybí, většinou brzy hru na nástroj opouští. Nepodaří se vytvořit hlubší vztah s nástrojem. V rámci odpoledních výuk se na waldorfských školách podporuje hra na strunné nástroje. Lyry a kantely bývají užívány umělcem, případně některým rodičem, který do třídy v odpolední hodině přichází a na nástroj hraje. Rodiče jsou často hudebně zdatní a zapojení v do dění škol. V České republice je výuka na školách zaměřena především na kantely, lyry, flétny. Výuka ostatních hudebních nástrojů je vyučována soukromými učiteli a v ZUŠ školách. Žák na waldorfské škole je veden k prožitku ze hry, žák na ZUŠ škole více na výsledek, soutěživost. V obou případech dochází k období, kdy přichází krize. Pro žáky je přínosné zapojení se v orchestru nebo v souborové hře. Taková hra je pro žáka nesmírně přínosná, procvičuje vůli, podporuje myšlení i řeč, rozvíjí jemnou motoriku i duševní kvality a učí se spolupracovat s ostatními. Rozvíjí toleranci a trpělivost.⁸⁵

⁸⁵ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 113- 119. ISNB 978-80-7372-924-0.

3.8 Zpěv

Výuka zpěvu je vedena na waldorfských školách učiteli obdobně jako na základních školách běžného typu. V první třídě zpěv a pohyb tvoří jednotu, převažuje naslouchání hudby. Žáci se seznamují s lidovými, klasickými i populárními skladbami. Je třeba dbát na téma daného ročníku a podle něho skladby vybrat, přizpůsobit. Velmi často bývá zpěv spojován s pohybem, tancem nebo doprovodem na Orffovy hudební nástroje. Ve vyšších ročnících náročnost zpěvu graduje. Žáci zpívají dvojhlasé, trojhlasé skladby. Učitel dbá na správné tvoření tónů, práci s dechem i hlasem, na artikulaci. Žáky vedeme k hlasovému rozvoji a pěstujeme jejich cit pro rytmus.⁸⁶

Písni, které by braly v potaz dětské vnímání světa je málo. Učitelé píší písně na texty vlastní nebo používají říkadla, která zhudebňují. Za vhodné texty jsou považovány ty, které mají střídavý verš. Odpovídají rytmu dechu dítěte a nevytváří v melodii řád.⁸⁷

⁸⁶ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

⁸⁷ Tamtéž, 17. 1. 2020.

4 ROČNÍ SLAVNOSTI NA WALDORFSKÉ ŠKOLE

Na waldorfské škole se kromě typických fenoménů můžeme setkat i s další zvláštností typickou pro běh roku na waldorfské škole. Tou je oslava ročních slavností. Důležitý je zde filozofický přesah, kdy si žáci uvědomují, že se v průběhu roku něco rodí, něco umírá a že se koloběh opakuje.⁸⁸

Koloběh roku žáci prožívají prostřednictvím pravidelných slavností. Nahlédneme-li blíže do života waldorfských škol, jistě si povšimneme důrazu na slavení těchto slavností během celého roku. Země v průběhu roku prochází procesem výdechu a nádechu stejně jako člověk. V jednotlivých částech roku se zaměřuje na své nitro nebo je zaměřen do světa. Vydává nabytou vnitřní sílu nebo ji naopak čerpá zvenčí.⁸⁹

S otázkou smysluplného využití volného času mohou pomoci podnětů vyvěrající z hlubokých tradic připomínající vztah kosmických a zemských náležitostí a upomenou na jednotu v nich usazenou. V dřívějších dobách byly svátky členěny do součástí lidských životů. Svým uzpůsobením dotvářely prostor pro naplnění duše a to i obrazně řečeno s kosmicko-zemským prožitím si dějů. Lidé měli možnost se cítit součástí mikro a makroprostředí, zažívat vlastní prožitky z vlastního uměleckého vyjádření. Dnes je roční cyklus pojímán méně jako jednotící prvek. Některé slavnosti jsou udržovány kvůli historické tradici a postrádají skutečný smysl a niterné vnímání.⁹⁰

R. Steiner poukazuje na to, aby roční svátky na waldorfských školách vycházely z tradičního pojetí. Učitelé by si s žáky měli klást otázky, jakým způsobem se odrážejí a působí v člověku, jakou část a jakým způsobem lidské osobnosti mají svátky oslovovat, vzbuzovat v jeho vlastním rozvoji a růstu.⁹¹

Každý svátek obsahuje tři části: v první se obracíme do minulosti a upomínáme na vlastní postavu, událost. Vypráví se o zvycích a zažitých tradicích. V této části jsou vítáni

⁸⁸ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

⁸⁹ Tamtéž, 17. 1. 2020.

⁹⁰ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012, s. 163. ISBN 978-80-7372-924-0.

⁹¹ STEINER, R. *Imaginace ročních dob*. 2004. Orherus, 2004, s. 12. ISBN 80-86812-00-6.

pamětníci z rodin žáků waldorfských škol, kteří živým způsobem vlastních prožitků vykládají prožívání svátků v jejich kraji. Druhý krok už nás vybízí ke konání ve vlastním současném světě a životě. Máme se rozhlédnout, podívat se kolem a hledat možný způsob prožití svátků v dnešní době. Pomocníkem je původní poslání a charakter slavností. Třetí krok je zaměřen na budoucnost, na přijímání společných rozhodnutí, která hledáme ze zásadní myšlenky daného svátku nebo zamyšlení nad konkrétní událostí.⁹²

Prožívání svátků se týká žáků, rodičů, pedagogů, přátel školy. Její síla spočívá v pravidelnosti i účasti výše zmíněných. Taková komunita může dát žákovi sílu překonat některé nečnosti, k jejichž překonání je daná oslava určena. Před slavností se připravují výzdoby tříd a školy, jsou zapojovány rukodělné práce, hudební i divadelní představení, koncerty a eurytmické vystoupení. Pečou se tradiční pokrmy, vyrábějí ozdoby nebo doplňky. Představení, případně vyprávění slavnosti otevírá. Následuje čin, ve kterém je dítě samo předkládáno realitě, která je pro něj připravena od pedagogů a rodičů. Následuje návrat k velkému stolu utvořeného z lavic. Zde se umocňuje slavnostní atmosféra tím, že se všichni radují z dobrot a výrobků, které vytvořily pro danou slavnost. Přichází čas také na hromadné zpívání nebo rukodělné tvoření. Pedagog povzbuzuje k myšlenkám do budoucnosti.⁹³

V obecné rovině lze roční období rozdělit na 4 období. Jaro a léto jsou období, kdy člověk otevírá smysly pro svět. Podzim a zima je aktivita jedinců obrácena směrem dovnitř, v myšlení se obrací k dříve poznanému.⁹⁴ Slavnosti roku následně představíme v posloupnosti průběhu školního roku.

⁹² KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 163- 164. ISNB 978-80-7372-924-0.

⁹³ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 2. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

⁹⁴ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 163- 164. ISNB 978-80-7372-924-0.

4.1 Michaelská slavnost

V kalendáři je uváděna 29. září. Je to doba spojená s vnitřní bdělostí člověka. Tradice zaujímá už v dávných dobách své důležité postavení, Rudolf Steiner dává svátku nový obsah. Svátek je usazen nedlouho po podzimní rovnodennosti. V přírodě i životě člověka v této době přijímáme síly z kosmu. Je to období zasazené po mocném výdechu léta a potřebě nádechu a načerpání nových sil. Světlo a tma jsou v tomto období v rovnováze, avšak postupem času ustupují hmotné a viditelné prvky a posilují se ty skryté. Stejně tomu tak je i s duší člověka. Ta byla v předešlém období otevřena okolí, podněty přijímala z čirého světa v plné kráse, se všemi svými vůněmi, zvuky nebo barvami. Nyní se člověk obrací zpět do svého nitra. S duchovními impulzy člověk může vnímat útoky, vycházející z lidského nitra. Jsou to narůstající tlaky, strach nebo úzkosti, které můžeme vnímat jako snahu jinak nasměrovaných duchovních sil snažící se odvrátit pohled člověka od jeho duchovnosti k materiálnímu věcem. Připomínka svatého Michaela je impulzem v boji proti těmto tlakům.⁹⁵

Michael bývá zobrazován v jedné ruce s váhami, v druhé s mečem. Váží dobré a zlé skutky. Představuje duchovní osobnost, archanděla, který vládne času tohoto období. Jeho cílem je vést nás k pozvednutí člověka k duchovnímu světu. Pozvednout nás od světa, kde převládá důraz na rozum. Je to pomocník proti upadnutí k materiálnímu způsobu žití a sobeckosti. Posiluje vůli k činu i odvážnost. Svým mečem střeží nečisté, drží od nás v patřičné vzdálenosti špatnosti ukryté v obrazu draka.⁹⁶

V hudebních činnostech žáci pracují s motivy kamenů, kovu, plodů, sklizně, zemského prvku. V prvních dvou ročnících učitelé připravují říkadla a písně v pentatonice. Ve vyšších ročnících výzva k technicky obtížnějším skladbám, širší zapojení hudebních nástrojů. Příklady písní mohou být: *Vyletěl si pyšný drak*, *Kovej, kovej kovaříčku*, *A já pořád*

⁹⁵ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 5. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

⁹⁶ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 164. ISBN 978-80-7372-924-0.

kdo to tluče, Dráteník, koulelo se koulelo.⁹⁷ Notová příloha 1., 2. a obrázková příloha 14.

Notová příloha 1: Ó přemocný archanděli

Ó přemocný archanděli

Ó pře - moc - ný arch - an - dě - li, Mi - cha - e - li,
Tvým voj - skem, kní - že ne - bes - ký, Mi - cha - e - li,
Ru - kou tvou drak jest pře - mo - žen, Mi - cha - e - li,

ó přijď a veď nás v če - le - ty. Dej
jsou an - dě - lů všech zá - stu - py.
a do pro - pas - ti u - vr - žen.

v tom - to bo - ji nám sí - lu svo - ji, Mi - cha - e - li.

(Zdroj: Archiv sboru Kytice [online]. 2015. Dostupné z:

<https://sborkytlice.files.wordpress.com/2016/01/premocny-archandeli.pdf>)

⁹⁷ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 165. ISBN 978-80-7372-924-0.

Notová příloha 2: Slunce je štítem Michaela

Slunce je štítem Michaela

Josef Krček

Text 2, - 4. sloka Jan Slávik (?)

Předehra

Zpěv,
s. flétny
p

Alt. fl.,
metalofon
p

Housle,
zvonk., xylof.
p

B
p

Slun - ce, slun - ce. 1. Slun - ce je ští - tem Mi - cha - e - la,

7

tem - no - tu pře - má - há ko - pím svět - la. *f*

Fl.

13

D.S. al Fine

D.S. al Fine

D.S. al Fine

D.S. al Fine

2. Světlo a odvaha v podzimní čas, před temným drakem ochrání nás.

3. Pomoz nám v boji, Michaeli, abychom jako ty zvítězili.

4. Spojíme síly s Michaelem společně vyhrájeme nad každým zlem.

5. Slunce je štítem Michaela, temnotu přemáhá kopím světla.

Collegium pro arte antiqua 2017

MP

Slunce je štítem Michaela

(zdroj: Archiv skladeb pro Collegium arteantiqua. 2017. Dostupné z:
<http://www.collegium.cz/waldorf/hudba/kurzy/slunce%20je%20stitem.pdf>)

4.2 Svátek svatého Martina

Tento svátek waldorfské školy slaví 11. 11. s přicházející zimou a očekáváním prvního sněhu. Na waldorfské škole je považována za „slavnost světla“. Úbytek světla ve dne má přivádět člověka k hledání světla ve svém nitru. V tom nám může být inspirací i Martin z Tours. Biskup a voják, který se podělil o svůj plášť. Tento milosrdný skutek v době chladu a postupném ztemnění je spojen se světlem duše, pomoci a sdílení. „Martinovo milosrdenství je v začínající době chladu, prázdnoty a opuštěnosti prozářením a útěchou.“⁹⁸

Průběh slavnosti má podobný průběh jako lidový. Lidová oslava bývá ztvárněna pomocí průvodu, kdy na bílém koni jede svatý Martin, kterého následují zástupci s lucernami. Jedna z možností průběhu slavnosti je dopolední setkání žáků, učitelů, rodičů školy s jimi vyrobenými lucernami a lampiony. Žákům je od vedoucího slavnosti převyprávěn příběh o dělícím se svatém. Namísto vyprávění se někdy zařazuje divadlo. Svatý Martin je následně přivolám zpěvem písní. Martin zapálí oheň a podělí o něj s ostatními. Se světélky všichni vytvoří průvod, který kráčí za Martinem hledat poklad. Na konci cesty účastníci písněmi děkují Martinovi za jeho vydaný poklad i vedení a následně se o daný poklad musí vzájemně dělit. Ten má podobu koláčků nebo rohlíčků. Podmínkou je, že nikdo nesmí část pokladu sníst sám. Tento svátek je připomínkou, že i my se máme dělit a sdílet s druhými společné události, bolesti, radosti. Náměty na hudební činnosti se pojí s tématem obdarování, soucit, pomoc.⁹⁹ Příkladem mohou být písně *Půjdem spolu do chalupy*, *Světla, světla lucerničky*.¹⁰⁰ Viz notová příloha 3., 4. a obrázková příloha 15.

⁹⁸ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 19. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.,

⁹⁹ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 165. ISBN 978-80-7372-924-0.

¹⁰⁰ Písně dostupné z: KRČEK, Josef. *Vánoce: putování do Betléma*. Ilustroval Renáta FUČÍKOVÁ. Praha: Albatros, 2011. ISBN isbn978-80-00-02856-9.

Notová příloha 3: Svatý Martin

Svatý Martin (Temno je kolkolem)

český text: Jan Dostal

Te - mno je kol - ko - lem, sníh je a mráz,
Hled' - te, jak Mar - tin už svůj ta - sí meč,
Mar - ti - ne, dej, ať i já sou - cit mám,

5 G Emi G D
kam a - si kůň ne - se Mar - ti - na zas?
s nímž pro - šel ví - těž - ně lec - kte - rou seč.
ať dru - ha trá - pe - ní s ním pro - ží - vám,

9 Emi G Emi C
Hled' - te, kdo v při - ko - pě chou - lí se tam:
Plášť na - cho - vý z ra - men sní - má a tre:
ať po - má - hám, kde se dá, vždyc - ky rád,

13 G Ami hmi Emi
muž ze - šed - lý se - dí v cá - rech tam sám.
ať hře - je tam - to - ho tak, ja - ko mne.
svor - ně ať mů - že - me dá - le se brát.

(Zdroj: POLÁČEK, Mojmir a Marie PAVONIČOVÁ: *Podzimní písničky na svatého Martina a k jiným příležitostem. Zpěvníček pěkných melodií pro děti, jejich rodiče i přátele z waldorfské školy pro čas zlatého listí a ubývajícího dne.* Collegium pro arte antiqua, 2008, s. 3.)

Notová příloha 4: *Moje malé světélko*

Moje malé světélko

C C7

Mo - je ma - lé svě - těl - ko chci, a - by sví - ti - lo,

F C

mo - je - ma - lé svě - těl - ko chci, a - by sví - ti - lo,

G C

sví - ti - lo, sví - ti - lo, sví - ti - lo.

2. Nikdo mi ho nezhasne, chci, aby svítilo,
nikdo mi ho nezhasne, chci, aby svítilo,
svítilo, svítilo, svítilo.

3. Také u nás ve škole....

4. Také u nás v rodině....

5. Všude tam, kde smutno je....

6. A když bude velká tma...

(Zdroj: POLÁČEK, Mojmír a Marie PAVONIČOVÁ: *Podzimní písničky na svatého Martina a k jiným příležitostem. Zpěvníček pěkných melodií pro děti, jejich rodiče i přátele z waldorfské školy pro čas zlatého listí a ubývajícího dne*. Collegium pro arte antiqua, 2008, s. 10.)

4.3 Adventní spirála

Čas adventu je hledáním světla v nás, čas k pokoře a ztišení. Tma v některé dny vítězí nad světlem. Pokud nastává tma zvenku, je třeba hledat světlo uvnitř. V adventu waldorfské školy slaví více tradic a zvyků. Nejvýznamnější je zdobení adventní spirály, věnce z chvojí, která nese symbolické svíce s odlišným významem. První svíce je Prorocká na připomínku proroků. Druhá je Betlémská, připomínkou jesliček ve chlévě a narození Ježíše a představuje lásku. Třetí svíce představuje radost a je připomínkou ohlášení narození Ježíše pastýřům. Čtvrtá svíce představuje mír a pokoj. Je nazývána jako Andělská. Pátá se zapaluje v den narození Ježíše, je bílá a symbolizuje Krista. Umístění má uprostřed věnce. Cílem slavení Adventní spirály je ukázat žákům obraz cesty k sobě, do nitra. Tam nalézt světlo, které se vynese, aby mohlo projasňovat okolí. Svíce postupně rozzíná postava anděla. Žáci jednotlivě prochází spirálou ke středu, nitru, kde jsou obdarováni světlem – každý žák má svíci, kterou si zapálí nebo jim ji zapálí anděl od svíce uvnitř spirály. Žáci ji s plaménkem vynáší, umístí ji na spirálu. Zpěv adventních písní a hra na nástroje slavnost umocňuje, dotváří. Žáci mohou zpívat také roráty, případně gregoriánský chorál.¹⁰¹

Náměty: *Byla cesta ušlapaná, Když panna Maria po světě chodila, Šla Maria.*¹⁰² Viz notová příloha 5 a obrázková příloha 16.

¹⁰¹ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 32. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.,

¹⁰² KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 166. ISBN 978-80-7372-924-0.

Notová příloha 5: Světlo ve tmách zářících

Světlo ve tmách zářící

Ondřej Vraj

Soprán
Světlo ve tmách zá - ří - cí, ne má nad ním sí - lu noc, cíl

Alt

Tenor
S

Bas
Svět - lo zá - ří - cí, ne - má sí - lu noc - .

S.
spa - tří blou - dí - cí, jim krá - čí na po - moc.

A.

T.
S

B.
Cíl blou - dí - cích, krá - čí na po - moc.

(Zdroj: archiv not ředitele základní školy Waldorfské Olomouc, Ondřeje Vraje)

4.4 Vánoce

Vánoční slavnosti mohou mít více podob, jako například vánoční jarmark. Smyslem je nabídnout své dovednosti nikoli k radosti druhých, nikoli co nejvíce utržit. Jinou podobou může být setkání učitelů, žáků, rodičů a přátel školy při divadelních nebo hudební představení tématicky zaměřená.¹⁰³ Notová příloha 6. a obrázková příloha 17.

Notová příloha 6: *Na večerním nebi*

Na večerním nebi

hudba a text: © 1999,2000 Karel Řežábek

CAPO 2

♩ = 90

1. Na ve - čer - ním ne - bi hvězdy svi - ti jedna z nich se ze všech nej - vic típyti,
2. Ma - ri - e s Jo - se - fem pos - pi - cha - ji do Bet - lé - ma, tam se za - psat ma - jí,
3. Pas - tý - ři o ni - čem ne - vě - dě - lí hlí - da - li svá stá - da, pro - to bdě - lí,
muži: 4. Mu - dr - ci se vě - dou za - bý - va - li, na o - blo - ze hvězdy sle - do - va - li,
všichni: 5. Na vá - noč - ním ne - bi hvězda svi - ti, je - jí zář se ve tmě zla - tě típy - ti

nad Bet - lé - mem zá - ři na znamení mis - ta Bo - ží - ho na - vští - ve - ní.
Do - šli správně, chu - dá stáj je hos - ti, Bůh si po - u - žil o - kol - nos - ti.
Jim Bůh o svém Synu zprá - vu sdě - lil nad - při - ro - ze - ně, přes an - dě - ly.
Cestou poz - ná - ní se vy - pra - vi - li s Bo - ží po - mo - cí do - šli k cí - li.
nad Bet - lé - mem svi - ti na znamení Sy - na Bo - ží - ho na - ro - ze - ní.

O - by - čej - né místo, bezvýznamné město vy - vo - lil si Pán k set - ká - ní

Kaž - dy ji - nou ces - tou do Be - tlé - ma přijdou ti, kdo Krá - le hle - da - jí.

(Zdroj: archiv not učitelů ZŠ Waldorfské Olomouc, dostupné z:

<http://www.3pe.cz/PDFnoty/Na%20vecernim%20nebi.pdf>)

¹⁰³ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 44. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

Tříkrálové slavnosti nesou motiv moudrosti. Jsou realizovány dramatickým znázorněním a doprovázeny koledami a písněmi zimního období.¹⁰⁴

4.5 Masopust

Na waldorfských školách má oslava masopustu nejčastěji podobu průvodu masek v okolí školy za doprovodu veselých písní a tanců, posezení s dobrým pitím a jídlem. Na závěr účastníci symbolicky pochovají basu. Tak se rozloučí s masopustním obdobím.¹⁰⁵

Průvod a karneval prochází vesnicí. Po něm následuje tancovačka, kde se v průběhu zábavy představují jednotlivé ročníky, s tím co si pro ostatní připravili. Motivem bývá hojnost. Masky mají pomoci zlozvykům, které se zabydlují v hloubi naší duše. Také nám má připomenout důležitost humoru, jeho rozvoje a umění se zasmát nad sebou samými. Masky jsou někdy pojímány jako možný podklad pro představení svých temperamentů. Veselice se koná v obecních sálech nebo jiných možných prostorech. Je po celou dobu doprovázena tvořivým duchem členů a přátel školy, nikde nenajdeme hudbu puštěnou z reproduktorů. Příkladem mohou být hry s tóny nebo slovy, lidové taneční písně, polky, tance renesančního charakteru, manuety, jazzové úpravy skladeb.¹⁰⁶ Viz notová příloha 7.

¹⁰⁴ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 167. ISBN 978-80-7372-924-0.

¹⁰⁵ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 59. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

¹⁰⁶ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 167. ISBN 978-80-7372-924-0.

Slanina v komíně

Pod šab - le, pod šab - le, aj pod o - buš - ky,
Pod šab - le, pod šab - le, můj mi - lý pa - ne,
Ta - dy nám ne - da - li, ta - dy nám da - jú,

my všec - ko be - re - me aj pla - né hruš - ky
dej - te nám kus sla - nin ja - ko dvě dla - ně.
ko - má - ra za - bi - li, sla - ni - ny ma - jú.

Jiná verze:

Fašánek, fašánek,
velká noc bude,
kdo nemá kožucha,
zima mu bude.

Já nemám kožucha,
zimú sa trasu,
dajte mně slaniny,
nech sa napasú!

(Zdroj: PLICKA, Karel a František VOLF, ed. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. [Díl 4], Zima. 2. vyd. Ilustroval Karel SVOLINSKÝ. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, 363 s.)

4.6 Vynášení Moreny

Nasazená slaměná figurína na dřevěný kříž bývá během slavnosti nesena v doprovodu zpěvu písní k řece či potoku a vodou, do níž je následně hozena, odplavena pryč. Oblečení figuríny je ze starého ženského šatníků s převahou červených a bílých barev jako obraz zimy a smrti. Morena má krk zdoben korálky z nafouklých vajec a má mašle. Figura ženy může být do vody vhozená i zapálená nebo ji můžeme spálit bez vhození do vody. Existují i jiné formy tohoto zvyku, kdy po vhození Moreny do vody po ní žáci hází klacky a kameny. Další formou je vložení do kapsy pod sukni lístečky se zlozvyky a vlastnosti, kterých se chceme zbavit. Spolu s figurínou zmizí. S touto tradicí je spojen zvyk přinášení nového jara. Jde o stromek, případně svazek větví. Musí na nich být již vyrašené listy. Žáci ho zdobí v zelené a červené barvě různými obarvenými vajíčky, pentlemi aj. Léto je takto přinášeno do školy jako symbol nastupujícího jara. ¹⁰⁷

Vynášení Moreny je doprovázeno písněmi a říkadly o konci zimy a vítání jara jako např. *Jaro už je tu, vozilo se na jaře, Zimo, zimo, táhni pryč* aj. Atmosféru lze podpořit příběhy nebo pohádkami, ve kterých ústředním tématem vyjadřující životní sílu a touhu nastoupit novou cestu. ¹⁰⁸

Vynášení nese náladu čerstvosti, aktivní činorodé práci člověka, který se opět otvírá ze svého nitra směrem do okolního světa. ¹⁰⁹

Píseň k tomuto období viz notová příloha 8 a obrázková příloha 18.

¹⁰⁷ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 59. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

¹⁰⁸ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 167. ISBN 978-80-7372-924-0.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 168.

Notová příloha 8: Zima od nás odchází

Zima od nás odchází

Ondřej Vraj

The image shows a musical score for the song 'Zima od nás odchází' by Ondřej Vraj. The score is written in G major (one sharp) and 4/4 time. It consists of eight staves of music, each with a line of lyrics underneath. The lyrics are in Czech and describe winter leaving and spring coming. The music is written in a simple, accessible style with a treble clef and a key signature of one sharp (F#).

Zi - ma od nás od - chá - zí, s ní vše - chen sníh a chlad,
ja - ro do vsi při - chá - zí teď tep - lo ze - mi dát.
Slu - nič - ko br - zy za - hře - je ho - ry i ú - do - lí,
zmi - zí vše - chny zá - vě - je a le - dy po - vo - lí. Vy -
kve - tou kvě - ty na lu - kách, vět - vě - ky vy - pu - čí.
Kdo ze zí - my mí - val strach, se zpí - vat na - u - čí.
Teď vše - chno smut - né, ne - hez - ké ať s vo - dou zmi - zí v dál.
A na bá - ni ne - bes - ké za - čí - ná jar - ní bál.

(Zdroj: archiv not ředitele waldorfské školy Olomouc)

4.7 Velikonoce

Na waldorfských školách se v toto období zpívají písně, které se vztahují přímo k těmto svátkům. Hudebně se zpracovávají velikonoční koledy, skladby Adama Michny z Otradovic k období Velikonoc, písně o jaru, středověké duchovní písně jako např. *Buoh všemohúci* nebo *Ptačí koncert* od Pavla Jurkoviče. V tento čas, čas vrcholícího jara je více prvků s různými symboly, jako například vajíčko, symbol nově začínajícího života nebo zajíc, symbol skromnosti, pokory, čistoty. V příbězích a vyprávění jsou hlavními tématy obětování a odpuštění. V rámci vyučování nebo ve velikonočních dílničkách žáci vyrábějí písňalky, zdobí vajíčka, pletou pomlázky, či vyrábějí velikonoční ozdoby. Tento program pro žáky připravují rodiče.¹¹⁰

Vhodný příklad písně viz notová osnova 9.

¹¹⁰ KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. s. 168. ISBN 978-80-7372-924-0.

Notová příloha 9: *Bud' Tobě sláva*

Bud' tobě sláva

G. F. Händel

S/A

T/B

Bud' to - bě slá - va, jenž jsi z mrtvých vstal, smrt již nemá prá - va, ví - těz tys a král.

9

T/B

Jas - ný ja - ko pla - men an - děl sestou - pil, od - va - len je ká - men, prázdný hrob tu zbyl.

Solo

1. Toť on, toť Je - žíš, je - ž jsi spatřit chtěl, ne - po - chy - buj, věř již, živ je Spa - si - tel.
2. On, kní - že mí - ru, na vě - ky je živ, pev - nou má teď ví - ru ten, kdo bál se dřív.

9

Vzchop se, stá - ce ma - lé, v bo - je po - me - zí. Hes - lem buď mi stá - le, Kristus ví - tě - zí.
Ví - tě - zem se stá - vá, kdo zde tr - pěl s ním, ži - vot v něm i slá - va, již se ne - bo - jím.

(Zdroj: archiv not waldorfské základní školy Olomouc, dostupné z:

https://is.muni.cz/www/carduel/noty/sbm/Bud_tobe_slava/Bud_tobe_slava.pdf)

4.8 Svatojánská slavnost

Tento čas je dobou letního slunovratu, období léta je obdobím smyslů. Země je plná světla, barev a slunce je na vrcholu sil. Člověk je v tomto období otevřen okolnímu světu. Vzduchem se nesou zvuky ptáků a hmyzu. Země vydechuje životní síly. Lidé v dřívějších dobách tento čas využívali k oslavám a rituálům.¹¹¹

Steiner je v přednášce Vrcholné letní a hluboké zimní slavnosti popisuje takto:

„...účastníci nejstarších slavností plného léta, ve slavnostech doby letního slunovratu, jež se staly naším svátkem Janovým, byli vedeni k rozvíjení hudebně – poetického živlu, naplněného zpíváním za doprovodu přísně rytmicky uspořádaných tanečních rejů. Některá představení a předvádění byla vyplněna podivuhodnými hudebními recitativy, které byly doprovázeny primitivními nástroji. Taková tehdejší slavnost byla zcela ponořena do hudebně poetického živlu. Co měl člověk ve svém snivém vědomí, nechal proudit hudebně-zpěvným, tanečním způsobem ven do kosmu.“¹¹²

I do dnešní doby se uchovalo mnoho obyčejů spojených právě s oslavou letního slunovratu. Příkladem je svatojánská noc, 23. na 24. června, kdy oheň představuje Slunce v plné síle, lidé prožívají večerní veselí u ohně. V této době je vhodná doba hledat ukryté poklady, které nám zaručí štěstí po zbytek života nebo schopnost nahlížet do budoucnosti. Jinou možností je sbírat devatero bylin s léčivou a kouzelnou mocí. V nočním hledání je však nutné dávat pozor na magické postavy jako bludičky a divoženky. Ty totiž člověku mohou ublížit.¹¹³

Dále viz notová příloha 10.

¹¹¹ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 99. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

¹¹² STEINER, R. *Vrcholné letní a hluboké zimní slavnosti*. Písek: pobočka Antroposofické společnosti v Písku, 1998, s. 14.

¹¹³ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 99. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

Vítání léta

Energicky *Pavel Jurkovič / lidový text*

Zpěv

Z. flétna

Bas

Vij - te dív - ky věn - ce,
kte - rá má mlá - den - ce. Však je dos - ti kví - tí,
až se lou - ka sví - tí, však je dos - ti lu - pe - ní,
až se ho - ra ze - le - ní. ní hej!

CPAA 30 A5/2011

(Zdroj: COLLEGIUM PRO ARTEANTIQUA: *Narodil sa nám svatý Ján: Písničky ke Svatojánské slavnosti*. 2014, s. 3. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://www.collegium.cz/noty/ukazky/sv%20jan.pdf>)

4.9 Narození Jana Křtitele

Křesťané ke svátku připojili oslavu narození Jana Křtitele. Letní svátky dnes nesou jméno tohoto svatého. Steiner tvrdí, že právě Jan Křtitel, ten, který pokřtil v řece Jordánu Ježíše, byl živým svědkem velké události, kdy Kristův duch vstoupil a spočinul v těle Ježíšově. Tento čas je dobou uvědomění si, že na Zemi žijeme s ostatními, žijeme pro něco, co je nad nás, co dává smysl našemu pozemskému bytí. Máme být jako prospěšná rostlina, která své květy odevzdá pryč, pro růst nových plodů. Důležitý je cíl, za kterým jdeme, nikoli naše osoba.¹¹⁴

Na waldorfských školách se během tohoto svátku rodiny často setkávají ve večerních hodinách u ohně. Společně se vzpomíná na uplynulý školní rok. Průběh takových večerů je prokládán zpěvy, tanci, různými hrami. Účastníci připravují dobroty k občerstvení, ze kterých se společně radují. Dívky mohou být seznámeny od žen, které se jim běžně věnují, s účinky různých bylin a teorií, jak je poznat. Ženy vijí věnce z nasbíraného kvítí. Následně je mohou pouštět po vodě s proudem, darovat je nebo se jimi ozdobit. Chlapci mají možnost vypomáhat s přípravou ohňů. Starší ročníky mohou slavnost prožívat v duchu večerní procházky a snahy spatřit svatojánské broučky.¹¹⁵

Příklad písně k narození Jana Křtitele viz notová příloha 11.

¹¹⁴ VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017, s. 99. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 100.

Notová příloha 11: Narodil sa nám svatý Ján

Narodil sa nám svatý Ján

Na - ro - dil sa nám sva - tý Ján v pro - sred lé - ta,
ke - dy bo - lo na náj - vja - cej kú - ko - la i
si - nokve - ta, hej, Ja - no, Ja - no! Za lo - ži me si ohníč ka ti chúč ké - ho,
na - pe - če - me si chle bíč - ka bě - lúč - ké - ho, hej, Ja - no, Ja - no.

(Zdroj: archiv not ředitele základní školy Waldorfské Olomouc)

5 HUDEBNÍ VÝCHOVA V POJETÍ WALDORFSKÉ VZDĚLÁVACÍ SOUSTAVY

V této kapitole se budeme věnovat popisu z pozorování waldorfských škol. V rámci praxe jsme navštívili dvě waldorfské školy. Uplatnili jsme metodu pozorování. Nejprve jsme nahlédli do mateřské školy waldorfské v Brně, následně na základní škole waldorfské v Brně. Z dostupných zdrojů jsme zjistili, jak probíhá výuka hudební výchovy na střední škole waldorfské v Ostravě.

5.1 Charakteristika mateřské školy

Mateřská škola v Brně je součástí Waldorfské školy základní a lze ji najít na ulici Plovdivská 8, příspěvková organizace. Je dvoutřídní, s celkovou kapacitou 40 dětí. Obě třídy jsou věkově smíšené, navštěvují je děti od 3-7 let. Od září 2009 je mateřská škola spojena se základní Waldorfskou školou. S dětmi pracují učitelky – dvě učitelky v dopoledních hodinách, dvě v odpoledních. V této mateřské škole týdenní rytmus řazen dle dnů v týdnu. V pondělí děti modelují a pracují se včelím voskem, oslavují narozeniny, odpoledne se pořádají pravidelná setkání všech Kořínků. V úterý děti malují a kreslí. Středa je zaměřena na eurytmii. Ve čtvrtek pečou a v pátek prozkoumávají svět na výletech. Součástí pedagogického týmu jsou asistenti pedagoga. Za budovou školy se rozprostírá velmi oblíbená zahrada.¹¹⁶

Řízení MŠ je podřízeno řediteli školy, který spolupracuje s vedením školy jednou týdně při poradách. Pedagogický sbor má poradní hlas. Informace jsou mezi zaměstnanci zajištěny setkáváním ředitele s kolegiem učitelů, radou kolegia, účastí zástupce vedení ZŠ na poradách MŠ, vzájemnou komunikací tříd nebo elektronicky. Informace pro rodiče jsou zajišťovány skrze osobní setkání, třídní schůzky, elektronicky, webové stránky dané školy.¹¹⁷

Denní rytmus začíná ranní spontánní hrou dítěte. To může při své činnosti pozorovat dospělého učitele, jak se věnuje smysluplné činnosti, kterou by mohlo napodobit. Učitel

¹¹⁶ Kolegium učitelů MŠ. *ŠVP pro předškolní vzdělávání: Svět je dobrý*. 2019. s. 5. Brno.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 13.

činnosti dětem nabízí, nepředkládá ho před hotový úkol, který je potřeba momentálně zvládnout. Dítě má na výběr se do aktivity zapojit nebo ne. Následuje ranní kroužek, pravidelný rituál, kdy děti společně vítají další den a probouzejí třídní skřítky. Sdělují si své zážitky a společně si povídají o tom, co prožívají. Přitom jsou koncentrované sami v sobě. Součástí nebo později přichází čas na hudebně-pohybové hry, říkadla i písně. Vše je spojováno pohybem. Učitel se snaží o umocnění vnitřního prožitku z aktuálního období v rámci roku. Při svačině si žáci upevňují zásady při stolování. Po svačině je řízená činnost. Ta vychází z daného dne v týdnu podle konkrétní waldorfské mateřské školy. Místo řízené činnosti může být zařazena kruhová hra. Po ní se jde do přírody, většinou na zahradu, kde si děti spontánně hrají. Učitel se věnuje venkovním pracím. Žáci někdy chodí na procházky nebo navštěvují sportovní hřiště. Po návratu z venku přichází ztišení pohádkou, která může být následně i dramaticky ztvárněna. Má významné místo v denním režimu, musí být důkladně vybrána k aktuálnímu období, děti provází po delší čas a moudra příběhů pronikají do jejich podvědomí. Po obědě následuje odpočinek. Po probuzení přichází čas svačiny a setkání v kroužku. Následně si děti spontánně hrají. V rámci odpoledních hodin je dětem stejně jako dopoledne nabízená určitá činnost. V případě hezkého počasí třídy chodí ven.¹¹⁸

5.2 Průběh hudební výchovy v mateřské waldorfské škole Brno

V mateřské škole je hudební výchova a její prvky zapojovány v průběhu každého dne. Rozvíjena je celá osobnost dítěte. Ať už jako hlavní činnost nebo například svolávací prvek k jiné činnosti. Hudba děti doprovází ranními rituály, svátky duchovními i světskými. Děti mohou hudbu zapojit jako zpěv modlitby před jídlem, zpěvem si mohou přát dobrou chuť. Ranní rituál je na těchto školách svoláván písní např. písní *Ať jsi holka nebo kluk, uděláme spolu kruh*. Zpěvem mohou být děti napomínány. Mateřská škola slaví slavnosti svatého Václava a Michaela, prožívá období martinského slavení, slaví advent, tříkrálové období, Hromnice, období masopustu, Velikonoce, Letnice a svatého Jána. Činnost školky je na slavnosti silně vázána. Po většinu času se děti na slavnosti či období připravují nebo je právě prožívají. Ty poznávají pomocí her, písniček, činností, pohádek. Tím poznávají sebe i svět. Dítěti je dáván prostor pro volnou hru. Rozvíjí se u něj touha po přirozené chtění svět

¹¹⁸ Kolegium učitelů MŠ. *ŠVP pro předškolní vzdělávání: Svět je dobrý*. 2019. s. 13. Brno.

poznávat. Učitel se snaží být vhodným vzorem při napodobování životních rytmů, např. při pečení pečiva, malování, práci s přírodními materiály. Vybavení je uzpůsobeno pro rozvoj smyslového vnímání dětí. Principy a metody se řídí principy waldorfské pedagogiky. Důležitým přirozeným přechodem dítěte z rodiny do školy je otevřený vztah učitelů s rodiči.¹¹⁹

Hudební výchova dětí se zde učí nápodobou, skrze pobyt a pestré smyslové zkušenosti získávají děti nové znalosti. Umělecké činnosti jsou rozvíjeny hudbou, rytmickými hrami, zpěvem. Rozvíjí představovat a tvořivost. Cílem je dodat dětem pocit jistoty a bezpečí. Školka vytváří prostředí, kde se děti cítí dobře a přijímání. Rodiče sem mohou děti předávat s důvěrou. Učitelé se vyznačují vnitřním klidem. Při hudebním rozvoji jsou užívány metody přirozené nápodoby. Děti se učí spontánně sociálnímu učení. Důležité je opakování činností a pravidelný rytmus. Nalézt ho můžeme v hudebních, pohybových, rytmických hrách nebo v denním, týdenním, ročním rytmu. Ve třídách se užívá prožitkové a kooperativní učení hrou založené na osobních prožitcích dítěte. Učitelé si všímají a rozvíjí individuální předpoklady u dětí. Formy vzdělávání nejen při hudebních činnostech jsou vedeny frontálně, individuálně, skupinově, kooperativně i projektově. Takto bych formy popsala teoreticky, avšak formy se v mateřské škole tímto způsobem nevnímají. V praxi se kombinují.¹²⁰

Předškoláci se od října pravidelně schází jednou týdně po odpoledním odpočinku. Jsou pro ně připraveny řízené činnosti na rozvoj sociálního citění jednotlivými činnostmi. Předškoláci jednotlivých tříd se schází také jednou týdně ve své třídě v rámci dopoledních hodiny a rozvíjí individuální oblasti, tj. motoriku, samostatnost, koncentraci apod.¹²¹

Vzdělávací obsah mateřské školy rozvíjí jednotlivé kompetence (kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence činnostní a občanské). Příkladem komunikativní kompetence v rámci hudebního rozvoje dítěte mateřské školy je schopnost dokázat se vyjádřit a sdělit své prožitky, nálady nebo pocity různými hudebními prostředky.¹²²

¹¹⁹ Pozorování autora na mateřské škole Brno, 2014.

¹²⁰ KOLEGIUM UČITELŮ MŠ: *ŠVP pro předškolní vzdělávání: Svět je dobrý*. 2019. Brno, 2019.

¹²¹ Osobní výpověď učitel MŠ. Brno, 21. 1. 2020.

¹²² KOLEGIUM UČITELŮ MŠ: *ŠVP pro předškolní vzdělávání: Svět je dobrý*. 2019. s. 21. Brno, 2019.

Klíčové kompetence jsou naplňovány vzdělávacími oblastmi (dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost, dítě a svět). Vzdělávací oblasti mají přiřazená jednotlivá období v roce a k nim dané svátky. Období dozrávání je v září, říjnu. Období světél v listopadu, prosinci a lednu. Období probuzení v únoru, březnu, dubnu. Období slunce v květnu, červnu. Jednotlivé vzdělávací oblasti uvádějí očekávané výstupy, které by na konci předškolního období měly děti dokázat. Schopnost vyjádření svých představ a fantazie v hudebních činnostech děti rozvíjí v rámci poznávacích schopností a funkcí, představivosti, fantazie a myšlenkové operace. Rozvoj je zajištěn v oblasti dítě a jeho psychika. V oblasti dítě a společnost se dítě vyjadřuje prostřednictvím hudebně pohybových a hudebních činností. Zvládá hudební dovednosti instrumentálního a vokálního charakteru. V praxi žák zvládne zazpívat píseň, zvládá ovládání jednoduchých hudebních nástrojů, sleduje a rozlišuje rytmus. Dokáže vnímat umělecké podněty, hudební představení s následnou hodnotící reflexí svých zážitků.¹²³

5.3 Charakteristika základní školy Waldorfské Brno

Waldorfská základní škola a mateřská škola, Brno, Plovdivská 8, příspěvková organizace je členem Asociace waldorfských škol České republiky a vychází z principů waldorfské pedagogiky. Školu vede pan ředitel Ing. Arch. Michal Kvapil. Zřizovatelem školy je město Brno. Škola učí podle zásad waldorfské pedagogiky, dle školního vzdělávacího programu zpracovaném na podkladě Rámcového vzdělávacího programu Ministerstva školství. Škola má 9 postupných ročníků, každá třída má jeden ročník. Školu momentálně navštěvuje přibližně 200 žáků. Jedna třídu navštěvuje průměrně 24 žáků, většinou z Brna a jeho okolí. Škola se skládá ze tří pavilonů. Pedagogický sbor je tvořen 9 třídními učiteli a pěti učiteli odborných předmětů, dále jsou zde dvě vychovatelky a asistentka integrovaného žáka.¹²⁴

Mezi stálé projekty školy pro všechny třídy patří vánoční a jarní jarmark. Mezi projekty jednotlivých tříd patří Michaelská slavnost, Martinská slavnost, Adventní spirála, Tříkrálová slavnost, Masopust, Svatojánská slavnost. Mimo obvyklé slavnosti

¹²³ KOLEGIUM UČITELŮ MŠ: *ŠVP pro předškolní vzdělávání: Svět je dobrý*. 2019. s. 24- 25. Brno, 2019.

¹²⁴ KOLEGIUM WALDORFSKÝCH UČITELŮ: *ŠVP pro ZV: Waldorfská škola Brno*. 2009. s. 5-9. Brno, 2009.

jednotlivé ročníky tvoří projekty jako čištění studánek nebo vynášení Moreny. Třídy jezdí pravidelně na školní výlety a školy v přírodě. Škola uplatňuje mezinárodní spolupráci v rámci návštěv učitelů na waldorfské škole v Ultechtu a sdělováním si vzájemných zkušeností.¹²⁵

Vyučování hlavních předmětů (matematika, fyzika, chemie, dějepis, přírodopis apod.) probíhá tzv. epochově, ve 100 min. blocích. Tento vyučovací blok se dělí na část rytmickou, vyučovací, vyprávěcí. Předmět hudební výchova (spolu s jazyky, eurytmií, tělesnou a pracovní výukou aj.) se vyučuje v běžných vyučovacích pětáctyřicetiminutových hodinách.¹²⁶

5.4 Průběh hudební výchovy na ZŠ Waldorfské Brno

Hudební výchova spadá do oblasti umění a kultura. Je vyučována čtyřicet pět minut od první do deváté třídy. Prvních pět let je součástí všech předmětů, na druhém stupni součástí především cizích jazyků. Hudební výchovou se prolínají průřezová témata osobností a sociální výchova, mediální výchova, multikulturní výchova. Předmět je veden hromadně, skupinově i individuální formou výuky. Častá je kombinace zmíněných forem. Předmět je vyučován v odborné hudební učebně, případně v kmenové učebně třídy. Žáci v rámci výuky navštěvují koncerty. Hudební výchova vede žáky ke schopnosti vlastního uchopení kulturní i umělecké stránky života a to vždy s ohledem na individuální a věkové možnosti. Hudební výchova vede ke schopnosti vyjádření vlastních prožitků pomocí hudby a hudebních výrazových prostředků. Tak pomáhá sociálnímu i osobnostnímu vývoji. Hudební práce celé třídy je součástí většiny vyučovacích předmětů. Očekávané výstupy z hudební výchovy na prvním stupni zčásti naplňují předmět českého jazyka. Od oblasti umění a kultura získává dvě hodiny časové dotace v prvních dvou třídách. Část výstupů devátého ročníku naplňují výstupy z dějepisu. Proto oblast umění a kultura daruje vyučovací hodinu dějepisu. V hodinách hudební výuky jsou rozvíjeny vokální činnosti, instrumentální činnosti, pohybové činnosti, poslechové činnosti a hudební teorie.¹²⁷

¹²⁵ KOLEGIUM WALDORFSKÝCH UČITELŮ: *ŠVP pro ZV: Waldorfská škola Brno*. 2009. s. 8. Brno, 2009.

¹²⁶ Tamtéž, s. 10.

¹²⁷ Tamtéž, s. 87-92.

Během výuky jsou zdůrazňovány tři základní oblasti, oblast vědomostní a poznatková, oblast pocitová a oblast pohybová. V rámci všech oblastí žáci pracují na individuální i skupinovém rozvoji, rozvoji zpěvního hlasu, hry na hudební nástroje. Vedou diskuze o hudbě a o hudebních výrazových prostředcích. Provádí poznávací činnosti. **Oblast vědomostní, poznatková** obsahuje: hudební dějiny, skladbu, formy, hudební teorie. **Oblast pocitová** obsahuje: vyjádření nálad na nástroje podle tónin a harmonií, jejich rozpoznání. **Oblast pohybová:** osobité užití hudby skrze tělesný pohyb, prožitek podstaty taktu, rytmu. Učitel se při vyučování řídí vývojovými fázemi osobnosti.¹²⁸

Průběh vzdělávání v hudební výchově je dělen po třech letech. **První tři roky** jsou žáci vedeni nápodobou. Tím si uchopují hudbu jako celek harmonický, rytmický, melodický. Prostředkem učení je individuální i společná činnost třídy. Žáci se učí přirozeným pohybem těla písním bez hudební teorie. **Následující tři roky** si žák osvojí hudební gramatiku, především učivo takt, rytmus, intervaly, tóniny, nálady v harmonii, zápis hudby. Platí zde pravidlo praktická realizace hudby s intelektuálním pojmáním hudby. **Poslední tři roky** žáci dostávají možnost k tvoření logického myšlení a vytváření si vlastních úsudků a dosavadních znalostí v oblasti teorie a dějin hudby. Žáci vědomě dodržují správné zásady při zpěvu a hře na hudební nástroje, které nadále rozvíjí.¹²⁹

Výchovné a vzdělávací strategie jsou směřovány k rozvoji dílčích klíčových kompetencí (kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, komunikativní kompetence, sociální a personální kompetence, občanské kompetence, pracovní kompetence). Průřezovými tématy jsou člověk a svět, anglický a německý jazyk, dějepis, zeměpis.¹³⁰

Hudební vyžití žáky doprovází každý den. Tato složka výchovy není brána jako samostatná oblast, ale jako součást života školy. V každém ročníku se hudební výchova vyučuje jednou týdně, je součástí jiných předmětů i přestávek. Než začne vyučování na waldorfské škole, všichni pedagogové se sejdou na chodbě, kde společně zpívají dvě písně. Na waldorfské základní škole v Brně přišel pan ředitel s kytarou v osm hodin, ztišil halu a oznámil píseň, která se bude zpívat. Kdo ji neznal, mohl si vzít nakopírované noty. První může být hymna školy, druhá píseň, která se hodí podle ročního období nebo se váže

¹²⁸ KOLEGIUM WALDORFSKÝCH UČITELŮ: *ŠVP pro ZV: Waldorfská škola Brno*. 2009. s. 88. Brno, 2009.

¹²⁹ Tamtéž, s. 88.

¹³⁰ Tamtéž s. 89.

k určitému tématu, brzké slavnosti nebo například píseň žáky oblíbená. Před zpěvem hrají žáci jedné třídy předeheru na flétnové nástroje různých typů. Přezpívají se všechny sloky. U ranního rituálu byli i někteří rodiče. Ranní rituál končil instrumentální dohrou žáků na violoncella, housle a tři různé flétny. Po písničkách se třídy odebírají do svých tříd, kde výuku začnou hrou na flétny. Alternativou může být i jiný hudební nástroj. Žáci se řadí u dveří a učitel hraje na flétny, po seřazení přestane hrát a žáci si také nachystají skladby, kterým se aktuálně učí a zahrají si je. Následuje epocha, při které je hudba opět důležitou součástí. My jsme navštívili čtvrtou třídu. Epochu hlavního vyučování byla prokládána říkankami s ukazováním, pohádkou, procvičování slovních druhů bylo pomocí rytmického ukazování slovních druhů. Po chvíli skákala celá třída podle vzoru paní učitelky. Rytmus hrál důležitou roli také v následující činnosti. Učitelka ťukala paličkami, udávala rytmus, podle kterého žáci se dle předem daných pravidel otáčeli směrem k sobě ve stále zkracujících se rytmických intervalech. Deset minut před koncem epochy pedagog hraje určenou známou melodii např. na zvonkohru, která žáky informuje o dokončení práce. V rámci předčítání knih, které mají waldorfské školy předepsané v doporučených literaturách, jsou také hudební motivy. Následuje třicetiminutová přestávka venku, která končí svoláním žáků hrou na flétnu jejich učitelem. V napomínání i jiných prvcích lze vidět návaznost za mateřskou školu, je vedena formou písničky např. *Volám si Sárinku*. Učitel svolává žáky vždy hudebním nástrojem, protože waldorfské školy nemají zavedeno zvonění mezi hodinami. Žáci po návratu hrají na flétnu s učitelem. Cílem je zklidnění třídy. V odpoledních hodinách je čas vyhrazen uměleckým činnostem – hudebním, výtvarným. V závěru dne žáci děkují za to, že mohli být tento den ve škole. Vezmou své flétny, na ně hrají a zpívají. Žáci jsou vedeni k vnímání sebe i svého okolí i v hudbě. Skutečnosti si nejprve student prožije, poté pochopí. Hudební výchova je na waldorfských školách základních provozována především prostřednictvím zpěvu, hrou na nástroj a rytmizací. Schopnosti těchto složek výchovy jsou rozvíjeny v každém ročníku.¹³¹

¹³¹ Pozorování a rozhovory s učiteli na základní škole waldorfské, Brno, 2014.

5.5 Charakteristika waldorfského lycea

V roce 2003 byla založena Střední odborná škola waldorfská v Ostravě, příspěvková organizace, neoficiálně Waldorfské lyceum. Je to čtyřletá státní střední škola gymnaziálního typu zakončená maturitní zkouškou. Byla první a je stále jedinou střední školou alternativního typu v Moravskoslezském kraji. Sídlí v Ostravě-Porubě, na ul. L.Štúra 1085/8. Vyučování na škole probíhá v rámci tzv. epoch (každý den má dvě epochy). Jednotlivé předměty se vyučují několik dní po sobě. Navazují tak bez větších prodlev na předchozí učivo. Škola je jedna ze 3 waldorfských lyceí v ČR. Zbylé se nachází v Praze na Opatově a v Semilech. Škola je podporována nadačním fondem *Via Vitae* ve více oblastech. Zajišťuje hmotné vybavení pro výuku, spolupráci tuzemskou i zahraniční, vzdělávání pedagogů nebo např. publikační činnost. Žáci školu reprezentují účastí i na státních soutěžích. V roce 2010 v kategorii středních škol se dvě studentky účastnily a zvítězily v soutěži *Děti točí hrdiny*. Jejich dokument s názvem „*Někdo musel jít*“ uvedla Česká televize téhož roku v prosinci.¹³²

5.6 Průběh hudební výchovy na waldorfském lyceu

Hudební výchovu na škole učí Helena Kožušníková. Při výuce se potkala ve skupině svých žáků s převahou absolventů běžných základních škol. Sama studovala střední waldorfskou školu ve Švýcarsku a měla zde možnost učit se od pana učitele Heinze Bahlera, který nyní působí v Goetheanu. Svoji dřívější zkušenost momentálně používá pro vedení svých stávajících hodin.¹³³

Vzhledem k tomu, že se jedná o střední stupeň vzdělání, je hudební výchova v porovnání s předchozími školami už více strukturovaná, má vyšší úroveň a jednotlivé činnosti jsou proto rozděleny. Hodina je vedena jako specializovaná hudební výchova. Jednotlivé činnosti následně popíšeme. Tuto školu jsme neměli možnost pozorovat, proto jsme čerpali především z uvedených zdrojů a periodik.

¹³² *Waldorf Ostrava, Waldorfské lyceum: Střední odborná škola waldorfská Ostrava* [online]. Ostrava: © 2019 [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: <https://waldorfostrava.cz/waldorfske-lyceum/>

¹³³ *Člověk a výchova: Časopis pro waldorfskou pedagogiku*. Šumperk: Reprint, 2007, (1) s. 17.

5.6.1 Hlasová výchova

Zpěv a praktické provozování hudby jsou nedílnou součástí hudební výchovy. Toto s požadavkem otvírání úst a vydávání hlasu předkládá učitelka žákům při prvním setkání. Neočekává nic světového, ale vyžaduje snahu a spolupráci. Při hodinách s žáky pracuje na zdokonalování techniky i hlasových schopností.¹³⁴

Z tohoto časopisu lze vyčíst výuku, která probíhá způsobem:

1. Rytmická cvičení
2. Cvičení na rozezpívání
3. Zpěv, možný s hudebními doprovody
4. Zpěv písní, skladeb na přání

Časové rozvržení první části hodiny probíhá 5-7 minut, druhé 10-15 minut, třetí 20-25 minut, čtvrté 5 minut.¹³⁵

- **Rytmická cvičení**

Začíná se nápodobou po učiteli, který předtleská určitý rytmus a žáci společně opakují. Obtížnost se zvyšuje.¹³⁶

Jiným příkladem může být rytmičné cvičení se zapojením vlastního těla, tj. končetin, případně i hlavy. Ve čtyřdobém taktu se dokola provádí lusk pravé ruky, dup pravé nohy, dup levé nohy a lusk levé ruky. Učitel nejprve předvede, žáci se postupně přidají. V momentě, když rytmus všichni společně zvládnou, učitel předvede nový rytmus. Studenti opět opakují nový rytmus. Obměna je téměř nekonečná. Mezi další možnosti lze zařadit mlaskání, vykřikování, skákání, vkládání pauz, kroucení hlavou. Lze dělat i více úkolů na jednu dobu.

¹³⁴ *Člověk a výchova: Časopis pro waldorfskou pedagogiku*. Šumperk: Reprint, 2007, (1) s. 17-18.

¹³⁵ Tamtéž, s. 18.

¹³⁶ Tamtéž, s. 18-19.

Třídu můžeme rozdělit na skupiny, které po sobě rytmy opakují, jinou možností je z rytmů tvořit kánony.¹³⁷

Rytmus ve společenství můžeme procvičovat v kruhu, kdy se rytmus posílá po každém jednotlivém žákovi. Je lepší přejít od snazších rytmů pomocí tlesknutí, dvěma tlesknutími či dupnutím nohy ke složitějším. Učitel tím stanoví rytmus, který student vedle učitele musí následně udržet a zopakovat správné končetiny v daném tempu a rytmu. Příkladem může být dvě dupnutí, tj. pravá noha, levá noha, lusknutí. Postupně posíláme více rytmů v taktu. Žáci tak musí sledovat, kdo s nimi rytmus tvoří a musí být společně v souladu. Cvičení můžeme hrát i s hudebními nástroji, které si předáváme z ruky do ruky.¹³⁸

- **Cvičení na rozezpívání**

Studenti chápou, že hlasivky jsou sval, který je třeba rozcvičit. Náplní rozezpívání jsou snadná melodická cvičení s rozsahem 5 tónů až po rozklady v rozsahu dvou oktáv. Cvičí se různé hudební přednesy. Žáci se učí práci s hlasem, dechem, uvolňovat obličejové svaly, rty. Zařazování humorných prvků např. zvuk jedoucího auta se s efektivním procvičováním se nevyklučuje. Někdy je možné třídu rozdělit na skupiny a držet nebo měnit akordy podle učitelových gest. Příkladem může být rozezpívání na stupnici určitým slovem např. hanba. Žáci procvičují bránici: na první část slova han – bránici rázně stáhnou (břicho jde dovnitř), na ba – břicho uvolní.¹³⁹

- **Zpěv, možný s hudebními doprovody**

Nejúčelnější i snazší verzi jsou kánony, případně dvojhlasé písně s jedním tónem. Skladby je možné ozvláštnit rytmickými hudebními nástroji nebo flétnami. Učitel může studenty doprovázet na klavír. Příkladem uvádíme africkou píseň, kánon pro první ročník. V hodinách mohou být voleny i různé spirituály, postupně přes prožitky se žáci seznamují

¹³⁷ *Člověk a výchova: Časopis pro waldorfskou pedagogiku*. Šumperk: Reprint, 2007, (1) s. 18-19.

¹³⁸ Tamtéž, s. 19.

¹³⁹ Tamtéž, s. 19.

s jednotlivými obdobími dějin. V rámci nich tak projdou od pentatonických, lidových písní, Seikilovy písně nebo písní řeckých, přes gregoriánský chorál, renesanční skladby, baroko, romantismus. Setkávají se s různými druhy tanců.¹⁴⁰

- **Zpěv písní, skladeb na přání**

Žáci mají možnost připravit si podle svého přání populární skladbu, kterou si společně v závěru hodiny zazpívají. V případě neaktivní třídy se čas nahradí dějinami a poslechem.¹⁴¹

5.6.2 Dějiny hudby a teorie

Dějiny hudby a teorie lze dělit na jednotlivé složky – hudební formy, hudební teorie, dějiny hudby jako dějiny hudebních forem, jednohlasá hudba. Následující složky si níže blíže popíšeme.

Hodně mladých žáků nemá potřebu a zájem o vážnou hudbu. Proto je třeba v žácích vzbudit zájem například ukázaním struktury a řádu skladeb tak, aby byli schopní aktivního poslechu obtížnějších děl.

- **Hudební formy**

U analýzy lidových písní si učitelka s žáky klade otázku, jakou myšlenku, principy lze nalézt v lidové písni. Před poznáváním základních principů je třeba si s žáky objasnit nejdůležitější pojmy jako motiv, téma, metrum, takt, rytmus. Tyto pojmy učitel žákům pomůže zprostředkovat v takové míře, aby měli možnost si je zvnitřnit.¹⁴²

¹⁴⁰ *Člověk a výchova: Časopis pro waldorfskou pedagogiku*. Šumperk: Reprint, 2007, (1) s. 21.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 22.

¹⁴² Tamtéž, s. 26- 30.

U lidových písní je častou výhodou spojitost melodie s textem. Žák zazpívá myšlenku, slova písně a slyší, že se myšlenka člení na dvě kratší části: *Travička zelená, to je moje potěšení/ travička zelená, to je moje peřina*. Doslovné opakování první části se s výjimkou posledního taktu navrácí. A melodie dvou částí se opakuje i v posledních čtyřech taktech. Prostřední část z hlediska uspořádání not není nová, jde o materiál not z 3. a 4. taktu, které se opakují v této prostřední části ještě dvakrát. Hlavní myšlenku zde také nenalezneme, je pouze součástí myšlenky hlavní. Text žákům vysvětluje důvod vzniku hlavní myšlenky. Takovouto analýzou studentům jejich třeba dříve milovanou lidovou skladbu umrtvíme a zabijeme. Důvodem je snaha o proniknutí k jádru věci, které spočívá v souvislostech poznaných jednotlivých částí a znovuuskutečnění takového celku již na nové, vyšší úrovni. Každá píseň obsahuje základní myšlenku, která se opakuje v průběhu skladby a na konci se zpravidla pro sjednocení zopakuje. Píseň se stejně jako člověk rodí, plyne s časem, přichází s napětím a vrcholí a dospívá k opakované původní myšlence v závěru s obohacenou kvalitou všeho dříve odehrávajícího se. Po celou dobu si připomíná píseň podstatu (základní myšlenku). Píseň má i tímto spojitost s celou bytostí člověka, kterou má oslovit. Třída poznává dějiny také s každým skladatelem ukrytým v částech skladeb, který v jednotlivých dílech nechává části sebe.

- **Hudební teorie**

Většina studentů ze základních škol nemá osvojené základy hudební teorie, jako jsou noty, akordy, intervaly. S žáky se vytváří především pozitivní vztah k hudbě, předchází se možným frustracím. Zaměření je kladeno na znalosti, které žáci využijí při analýzách not probíraných období. Látka se odvíjí od dané třídy. Některé analýzy not je schopen žák vykonat bez notových znalostí. Žáky seznamujeme s vývojem notace od neum, menzurální notace, zápisu not na linkách až k netradičním zápisům skladeb moderní vážné hudby.¹⁴³

¹⁴³ *Člověk a výchova: Časopis pro waldorfskou pedagogiku*. Šumperk: Reprint, 2007, (1) s. 26.

- **Dějiny hudby jako dějiny hudebních forem**

Skladby se žáci snaží poznávat a uchopit, vlastními silami je zkouší také realizovat. Cílem je dospět přes charakteristiku a analýzu k ucelenému pohledu na dané období. ¹⁴⁴

- **Jednohlasá hudba**

Období kultur ze starých dob a ze středověku na žáky nejprve necháme působit hudbou pentatonickou, různými ukázkami z nahrávek různých mimoevropských kultur. Následuje hudba, která ovlivnila naše dějiny. Tedy gregoriánský chorál, kde studenti hledají návaznost melodie na smysl textu. Tyto zpěvy provozovali muži svými citově nezabarvenými hlasy, kterými byli hodni oslovit Boha a takto se s ním spojit. Později žáci pracují s melodií různými způsoby. Drží paralelní intervaly. Staví melodie v rozdílných tempech proti sobě. Při tvorbě dochází k vícehlasům. Dále se třída zabývá rozdílnými formami světské hudby od hudby církevní a celkovým rozdílem mezi dřívější hudbou, případně postupným rozvojem v době osvícenství. Pro jasnější podobu v rozdílnosti i ve formě si žáci ukazují jednotlivé noty, jako například výše uvedená lidová píseň. ¹⁴⁵

Helena Kožušníková uvádí, že pokud by škola umožnila, dala by se výuka hudební výchovy na střední waldorfské škole pojímat v jednotlivém epochovém vyučování následovně:

- První ročník: jednohlasá hudba, přechod k vícehlasu, úvodní část do analýzy skladeb středověku a renesance
- Druhý ročník: epocha klasicismu, romantismu, impresionismu
- Třetí ročník: epocha v období 12. Století
- Čtvrtý ročník: hudební dějiny z pohledu přínosu k lidské bytosti. ¹⁴⁶

¹⁴⁴ *Člověk a výchova: Časopis pro waldorfskou pedagogiku*. Šumperk: Reprintisk, 2007, (1) s. 26.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 26- 31.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 31

5.7 Shrnutí

V této kapitole jsme popsali průběh hudební výuky na konkrétních waldorfských školách, a to mateřské waldorfské škole Brno, základní waldorfské škole Brno, středním odborném lyceu Ostrava. Došli jsme k závěru, že se s typickými fenomény nepracuje tak, jak jsme předpokládali.¹⁴⁷

Když jsme nahlédli do praxe ve výuce, mnohdy se výuka neshodovala s literaturou a uvedenými typickými waldorfskými prvky, které jsou pro waldorfskou školu uváděny např. v literaturách. Spíše tak školy nesou jméno waldorfská škola, ale výuka probíhá podobně jako na běžných školách. Nejtypičtější waldorfské prvky se ukázaly na waldorfském lyceu.¹⁴⁸

V MŠ nelze mluvit přímo o waldorfské hudební výchově. V mateřské škole děti neměly hudební výchovu jako samostatný předmět. V průběhu dne hrají a během dne zpívají různé písně. Pentatonické písně zařazovány nebyly. V porovnání s běžnou mateřskou školou se hudební vzdělání lišilo pouze vybraným repertoárem písní. Vybírány byly především ke svátkům a jednotlivým ročním obdobím.¹⁴⁹

Na základní škole se hudební výchova waldorfského typu lišila především povinnou hrou na nástroj, především flétny a dále rituály.¹⁵⁰

Na waldorfském lyceu byla výuka pojímána z uvedených škol více specificky. Typickými waldorfskými fenomény hudební výchovy se podobala nejvíce ideí waldorfské pedagogiky. Výuka se dělila do jednotlivých částí, tj. hlasová výchova, dějiny hudby a teorie. V těchto oblastech jsou žáci rozvíjeni.¹⁵¹

¹⁴⁷ Pozorování autora na waldorfských školách. Brno, Olomouc. 2014-2020.

¹⁴⁸ Tamtéž, 2014-2020.

¹⁴⁹ Tamtéž, 2014-2020.

¹⁵⁰ Tamtéž, 2014-2020.

¹⁵¹ Tamtéž, 2014-2020.

Z našeho pozorování nelze vyvozovat obecná pravidla, k tomu bychom potřebovali navštívit více škol. Zobrazujeme zde pouze poznatky z našeho pozorování a dostupných zdrojů.¹⁵²

¹⁵² Pozorování autora na waldorfských školách. Brno, Olomouc. 2014- 2020.

6 ROZHOVOR NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE WALDORFSKÉ OLOMOUC

V rámci sběru informací o výuce hudební výchovy na waldorfských školách jsme navštívili pana ředitele Ondřeje Vraje a udělali s ním rozhovor o výuce na základní škole waldorfské v Olomouci. Poskytl nám také nahlédnout do chodu školy a tím zjistit odpovědi na stanovené cíle.

6.1 Cíle a metody šetření

Cílem diplomové práce je zjistit, jak probíhá výuka hudební výchovy na waldorfských školách mateřských, základních i na waldorfském lyceu, jakými prvky se lze inspirovat v hudební výchově základních škol běžného typu. Šetření má určit, jaká pozitiva a negativa ve vzdělávání žáků v alternativním typu školství jsou.

Hlavní cíl: zjistit a zhodnotit, jak probíhá výuka hudební výchovy na základní škole waldorfské Olomouc.

Dílčí cíle:

1. Přehled průběhu vyučování na konkrétních waldorfských školách
2. Zjistit cíle vyučování na základní škole Olomouc
3. Přednést osvědčené techniky vyučování hudební výchovy na základní škole Olomouc.

Pro výzkumné šetření této práce autorka zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Provedla rozhovor s ředitelem základní školy waldorfské školy v Olomouci.

Metody u kvalitativního přístupu užíváme k porozumění podstaty jevů, o kterých toho mnoho nevíme.¹⁵³

6.2 Charakteristika metod výzkumu

Ve výzkumné části byly pro šetření využity kvalitativní metody:

- Rozhovor
- Pozorování
- Analýza dokumentů.

Rozhovor byl veden v prostředí základní školy Olomouc. Je jednou z využitých kvalitativních metod této práce. Jeho cílem je zjištění, jak probíhá vyučování hudební výchovy v rámci školního roku. Rozhovor byl veden tak, aby bylo možné z uvedených odpovědí popsat proces a podmínky vyučování na škole, pomohl porozumět konceptu vyučování a pohledu na určité problémy. Byl veden tváří v tvář. Pozorování proběhlo v rámci vyučování. Analýza dokumentů byla autorce poskytnuta učiteli i ředitelem školy. Pozorování se snaží zjistit odpověď na otázky: 1. zda je ve waldorfské škole kladen větší důraz na výuku hudební výchovy než na běžné základní škole. 2. Zda učitelé na základních školách častěji v rámci výuky hudební výchovy používají metody práce s textem než učitelé základních škol. Při řešení tohoto problému se bude vycházet z odborné literatury věnující se waldorfské pedagogice a waldorfskými školami, z rešerše, osobní praxe autora na waldorfských školách.

6.3 Představení školy

Tato alternativní základní škola působí v Olomouci na adrese Rožňavská 21 od roku 2010 a je spojena s mateřskou waldorfskou školou. Ředitelem a zároveň výchovným

¹⁵³ ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

poradcem je Mgr. Ondřej Vraj. Škola si zakládá na rodinné atmosféře a vlídném přístupu k žákům i jejich rodičům. Ty škola pokládá za rovnocenné partnery školy, kteří významným způsobem ovlivňují výchovně vzdělávací proces. Škola upřednostňuje tento typ vzdělávání, protože je přesvědčena, že nejvíce vyhovuje opravdovým potřebám dětí. Učitelé této školy kladou důležitost na individualitu každého žáka, vědomě rozvíjí jedince v blocích, s důrazem na prožitek. Jedinec je rozvíjen všestranně. Škola se snaží o vyvolání přirozené touhy po nových poznacích u žáků, budování morálních hodnot. Je podporována týmová spolupráce i zdravé sebevědomí.¹⁵⁴

Základní škola dodržuje principy waldorfské pedagogiky jako je všestranný rozvoj osobnosti dítěte po stránce rozumové, citové i volní. Vyučování má založené na prožitku. Pestrost vyučování dává příležitost každému dítěti najít si obor, v kterém zažije úspěch. Metody práce učitelů na této škole vychází z vývojových zákonitostí jedince a z učiva běžných předmětů. Vyučování probíhá v epochách po dobu 3-6 týdnů, denně a je rozdělen do tří částí, rytmické, výukové a vyprávěcí, pro úplné ponoření do daného tématu. Waldorfský učitel je psycholog, který by měl vnímat a citlivě pomoci řešit obtíže žáků. Učitelé hodnotí slovní formou, podle uvedeného školního vzdělávacího programu. Rodiče se mohou aktivně podílet na akcích školy. Běžné jsou i návštěvy jak rodičů ve vyučování, tak učitele v domácnosti žáka.¹⁵⁵

Při základní škole vznikla WI, což je waldorfská iniciativa neboli dobrovolné sdružení občanů s vlastní právní subjektivitou ve formě spolku. Sdružení bylo schváleno roku 2001. Cílem činnosti Waldorfské iniciativy je podpora Waldorfské ZŠ a MŠ Olomouc, spolupráce s jinými waldorfskými základními a mateřskými školami, podpora vzdělávání a osvěty rodičů v oblasti waldorfské pedagogiky a seznamování vedení školy s náměty rodičů.¹⁵⁶

Škola připravuje zápis do prvních ročníků, 3x ročně pořádá den otevřených dveří, organizuje velikonoční jarmark, velikonoční dílny, závěrečné práce žáků 8. ročníku,

¹⁵⁴Waldorfská škola Olomouc [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/skola.html>

¹⁵⁵Waldorfská škola Olomouc [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/o-waldorfu.html>

¹⁵⁶Waldorfská škola Olomouc [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/wio-rodice.html>

akademii. Pro školu jsou významné slavnosti jako Michaelská slavnost, Martinská slavnost, Adventní spirála, Vynášení Moreny, Svatojánská slavnost.¹⁵⁷

Při škole funguje ranní i odpolední družina a kroužky jako sportovní, kutilský, život na statku a základy sebeobrany. Škola vydává každý druhý měsíc školní zpravodaj.¹⁵⁸

6.4 Poznatky z rozhovoru a návštěvy v základní škole Waldorfské Olomouc

Do Základní školy Waldorfské mi umožnil nahlédnout vstřícný pan ředitel Mgr. Ondřej Vraj, se kterým jsem vedla delší rozhovor.

- *Jak je realizována hudební výchova na vaší škole? Proč je důležitý důraz právě na umění?*

Na ZŠ Waldorfské v Olomouci jsou žáci rozvíjeni především celistvě. Rozvíjeny jsou tři složky osobnosti: vůle, rozum, cit, to vždy s ohledem na jednotlivé vývojové období. Při všech činnostech je důležitý proces celistvosti. Při něm se odkrývají jednotlivé individuální osobnosti rysy, které se pracovní činností žáci učí rozvíjet ve všech třech složkách. Důležitý je tedy proces činností, při níž se žák celistvě rozvíjí, nikoli výsledek.

- *Jaké hudební nástroje se vyučují a používají na Vaší škole?*

Žáci na základní škole waldorfské jsou vedeni ke hře na nástroj již od prvního ročníku. Používají se pentatonické flétny, dřívka, kladívka, kamínky, šišky. Podporována je svobodná hra, při níž lze odkrývat projevy temperamentu daných žáků.

¹⁵⁷Waldorfská škola Olomouc [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/organizace-skolniho-roku-skola.html>

¹⁵⁸Waldorfská škola Olomouc [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/krouzky.html>

- *Jak se rozvíjí 3 hlavní pilíře (rytmus, melodie, harmonie) v hudební výchově?*

Rozum je rozvíjen rytmem, vůle melodií, cit harmonií. Náročnost na hudební dovednosti žáků se ve vyšších ročnících stupňuje. Nejprve se hrají jednohlasy, kánony, později vícehlasy. Žáci hudebně doprovází začátky vyučovacích epoch, slavnosti školy během roku. Hra na nástroj je pojmána jako komplexní záležitost kolektivu. Zapojí se všichni žáci, hrají na různé nástroje. Tím se učí respektovat, spolupracovat a pomáhat si.

- *Jak probíhá vyučování epoch na Vaší škole?*

Hlavní vyučování probíhá v epochách časově od 8.00-9.45 hod. (2-5 týdnů jeden předmět).

Přestávka 9.45-10.00hod.

Od 10. hod jsou vyučovány výchovy (jazyk, výchovy, cvičná matematika, cvičný český jazyk)

- *Jak probíhá hlavní vyučování?*

Hlavní vyučování se skládá ze 3. částí.

- 1. Rytmická část. Učitel se snaží co nejvíce oslovit vůli dětí.
- 2. Výuková část. Učitel žáky seznámí s látkou
- 3. Vyprávěcí část. Odvíjí se od ročníků.

Vyprávěcí část se odvíjí podle ročníků:

1. Pohádky
2. Bajky, legendy
3. Příběhy ze starého zákona
4. Příběhy ze severské mytologie
5. Starověké kultury
6. Starověký Řím a Středověk
7. Objevné plavby
8. Životopisy vynálezců
9. Životopisy osobností z 20. st.

- *Co je cílem vyučování?*

Cílem je najít rovnováhu mezi třemi složkami: vědomím, citem, vůlí. To je ideál. Základem pro úspěch tedy není pouhý rozum a vědomosti, ale rozvoj celistvé osobnosti.

- *Jak se Vám osvědčilo pojímat hudební výchovu na Vaší škole?*

Hudební rozvoj je naplňován pomocí pohádek, přes hry, hrou na tělo a hudební nástroje, zpěvem. Teorie je vyučována přes vlastní prožívání – vyzkoušením si dané látky – k vyvození pravidla. Žákům nepředkládáme striktní pravidla, snaží se na ně přijít přes příběhy, praktické úkoly sami. Ve 4. ročníku si odůvodňují pravidla. Nejprve se naučí látku, poté vyvodí pravidla.

Do doby, kdy se nemusí látka vidět, jsou podávány ústně, poté i s teorií na tabuli, např. takty, délka not, nálada skladby – hledání rozdílů podle prožívání.

V jednotlivých ročnících se probírané hudební období přizpůsobuje dalším předmětům.

Při hře na nástroje nikdy striktně neurčujeme, který žák bude hrát na který nástroj. Je vhodné, aby se v doprovodu prostřídali a dominantní postavení např. bicích nástrojů dostávali i žáci méně výrazného postavení ve třídě. Třídní kolektiv se tím učí respektu, toleranci a spolupráci.¹⁵⁹

6.5 Závěr

Po rozhovoru jsme zjistili, že jsou žáci rozvíjeni i v hodinách hudební výchovy celistvě. Výuka hry na pentatonické flétny je vyučována od první třídy, postupně se přechází na flétny diatonického typu. Zjistili jsme, že do vyučování hudební výchovy jsou zařazovány i jiné hudební nástroje, které si žáci v rámci výuky střídají. Témata jsou přizpůsobována podle daného ročníku. Z rozhovoru jsme zjistili, že je důraz kladen na prožitek, který si žáci

¹⁵⁹ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

osvojí, následně z něj vyvodí pravidlo. Žák se v rámci výuky učí spolupráci s ostatními a jiným důležitým sociálním dovednostem. Hudební rozvoj je zajištěn pomocí pohádek, her, hrou na tělo a hudební nástroje, zpěvem. Z pozorování autora a studia odborné literatury autor dospěl k závěru, že skrze prolínání se výuky do všech předmětů a zapojováním hudebních činností do každodenních rituálů i ročních slavností, je na waldorfské škole kladen větší důraz na výuku hudební výchovy než na běžné základní škole. Dále autor dospěl k závěru, že učitelé na waldorfských školách používají v hodinách hudební výchovy více jiné typy výuky než práci s textem. K tomuto závěru dospěl díky absenci učebnic při vyučování, vytvářením notových materiálů pro konkrétní ročníky aj..¹⁶⁰

¹⁶⁰ Osobní výpověď: Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020, osobní praxe autora ZŠ Olomouc 17. 1. 2020.

7 INSPIRACE PRVKY WALDORFSKÉ ŠKOLY NA STANDARDNÍ ŠKOLE

Po pozorování jsme zjistili, že se výuka hudební výchovy v porovnání s běžnou školou nejméně lišila na mateřské škole, nejvíce na střední škole – waldorfském lyceu. Někdy byly rozdíly ve výuce pouze v repertoáru, jinde se učitelé snažili pracovat s typickými fenomény podle waldorfské pedagogiky. Rádi bychom zde, po předešlém pozorování a rozhovorech ve školách, napsali několik možných návrhů, alternativ pro chod základních škol běžného typu.

7.1 Důraz na vztah učitel – žák

Na waldorfské škole je velmi důležitý vztah učitele a žáka. Učitel se snaží vytvářet osobní vztah s každým žákem, individuálně pracuje podle možností každého. Rozvíjí jejich schopnosti a fantazii. Učitel se zajímá o konkrétní osobnosti, o jejich rodinné vztahy, chodí na návštěvy do rodin. Vztah učitele a žáka je založen na vzájemné důvěře. Žáci se obracejí na pedagoga s jejich osobními problémy. Žák na základní škole získává skrze autoritu učitele pocit životní jistoty a nabývá schopnosti demokratické spolupráce. V období dospívání je tento vztah charakteristický úzkým lidským kontaktem neautoritativního typu. V žácích je prohlubován zájem o bližní, jejich svět i životní poměry. Učitel je rádcem a vzorem. Vztah učitele a žáka je důležitější než učebnice, díky možnosti přizpůsobení se dané vyučovací situaci. Učitel přechází přes prvotní vyučování k vedení a dohlížení na práci žáka. Vzájemná důvěra je zde základním stavebním kamenem, na kterém se vše staví. Autorka z pozorování usuzuje, že se na waldorfských školách vyskytuje určitý stupeň volnosti a tím i možný stupeň nekázně. Je proto důležité, aby učitel poznal daného žáka a projevil přísnost, pokud to situace vyžaduje. Žák by však nikdy neměl pochybovat o sobě samém, měl by chápat učitelovu ochotu pomoci mu. Osobní vztah s každým žákem učitele stojí sílu i čas, ve výsledku však vytváří osobní atmosféru třídy, kterou žáci jasně vnímají.¹⁶¹

¹⁶¹ Osobní praxe autora a sběr poznatků na waldorfských školách. Brno, Olomouc. 2014- 2020.

7.2 Osobnost učitele

Učitel by měl být vzorem ve všech životních složkách. Na waldorfské škole vystupuje jako autentická osobnost s emocemi. Nechává se svými žáky poznat, to vyžaduje od učitele stálou práci na své osobnosti. Na základní škole takové poznání nese velké riziko. Hrozí nepochopení ze strany vedoucího i ostatního pedagogického sboru. Na učitele waldorfské školy jsou kladeny vysoké nároky z širokého okruhu znalostí. Má být činný a produktivní v mnoha oblastech, protože žáky přiděleného ročníku provází po většinu jejich školní docházky jako třídní učitel ve většině předmětů. Inspirací se nabízí stálá práce na sobě – sebevýchova i kontinuální vzdělávání. Učitelova duše by měla být v souladu s duší dítěte. Učitel by měl umět rozpoznávat vývojové potřeby žáků, adekvátně na ně reagovat vhodnými prostředky. Přistupovat k žákům s láskou, úctou, nadšením. Být odborník v oboru, mít praktické zkušenosti a lidskou duši. Měl by plnit morální závazky a dívat se dál než za prostor ohraničené třídy.¹⁶²

7.3 Spolupráce s rodiči

Waldorfská škola klade větší nároky na rodiče, důraz na komunitní akce. Rodiče jsou do nich hojně zapojováni. Je vyžadováno aktivní podílení se na životě organismu celé školy a zájímání se o dění ve škole i třídě svého dítěte. Při škole fungují kolektivy rodičů. Hudební aktivity rodičů přispívají k přípravám na slavnosti a příležitosti během roku. Rodiče mohou tvořit podpůrný prvek v hudební výchově nebo při individuální hře žáka na hudební nástroj. Setkání probíhají pravidelně nebo formou kurzu. Aktivity pocházejí z impulzů rodičů. V některých třídách se schází rodiče daných ročníků a právě na třídních schůzkách se shodnou na určité umělecké práci. V jiných případech se schází rodiče dle zájmů. Rodiče jsou motivováni ke společnému tvoření. Zaangažovaností se v uměleckých aktivitách mají možnost oprostít od rozumově zaměřené společnosti dnešního světa.¹⁶³

¹⁶² Osobní praxe autora a sběr poznatků na waldorfských školách. Brno, Olomouc. 2014-2020.

¹⁶³ Tamtéž, 2014-2020.

7.4 Rytmus hodiny

Rytmus je na školách významným prvkem. Do hodin lze zařadit určitý rituál, který se opakuje v rámci rytmu hodiny, následně dní, měsíců, roku. Pravidelně se střídají i jednotlivé epochy. Žák tedy ví, co bude následovat, v rytmu se orientuje. Den nebo vyučování může začínat podáním si ruky učitele, který má dozor nebo hodinu s žákem nebo jiným gestem, případně jiným ranním rituálem v úvodu hodiny či dne. Ten může být i krátký jako například zazvonit na zvoneček, říct si datum, kdo má dnes svátek nebo narozeniny. Samotné vyučování lze začínat například oblíbenou písničkou, rytmickou rozcvičkou, pohybem, jazykolamem, poté je možné zařadit výukovou část, na závěr vypravování. Rytmus a pohyb jsou pro žáky pomocníky také pro zažití a upevnění si znalosti, které se učí zpaměti. ¹⁶⁴

7.5 Speciální metody

Netradiční uchopení můžeme vidět ve vedení epoch, časovém uspořádání. V hudebních činnostech se liší výukou typického repertoáru, cvičením hudebních fenoménů. Žáci se učí vědomostem například pomocí hlasitého odříkávání v rytmu při chůzi aj. Výukové podklady jsou přizpůsobeny tomu, že žáci nemají učebnice. Učitel vytváří výukové materiály podle potřeb žáků tak, aby jim byly předkládány v daný okamžik správné podněty. ¹⁶⁵

7.6 Uspořádání třídy

Žáci téměř nikdy nesedí za stolem. Během výuky se jim nebrání v potřebě pohybu. Systém je v porovnání s běžným vyučováním volnější. Druh uspořádání třídy se odvíjí od stylu práce – frontální výuka, skupinová práce, kruh, velký společný stůl, prázdný prostor, parkúr. Lavice jsou i u zpěvu například rozestaveny do kruhu. Změny uspořádání prostoru třídy doprovází jednotlivé části vyučování. Žáci se tak dobře orientují v tom, co bude následovat. ¹⁶⁶

¹⁶⁴ Osobní praxe autora a sběr poznatků na waldorfských školách. Brno, Olomouc. 2014-2020.

¹⁶⁵ Tamtéž, 2014-2020.

¹⁶⁶ Tamtéž, 2014-2020.

7.7 Výzdoba třídy

Každá třída má svoji barvu. Žáci využívají např. přírodních materiálů na výzdoby prostorů. Důraz je kladen na estetiku. V nižších ročnících se ve třídách vytváří např. stoleček ročních období, který charakterem vystihuje danou část roku. Žáci při výzdobě pracují např. s akvarelovými barvami, voskovými barvami ze včelího vosku ve tvaru bločků, pracují se silnými trojbokými pastelkami. Rodiče běžně ochotně spolupracují a aktivně se účastní úprav interiérů, školní zahrady a výzdoby školy.¹⁶⁷

7.8 Kreativní činnosti

Žáci jsou vedeni k tvořivému objevování zákonitostí pomocí netradičních metod. U žáků se podporuje fantazie a představivost, například pomocí příběhů. V hodinách jsou zapojovány rytmické cvičení, osobní básně. Žáci mohou vytvářet vlastní hudební nástroje a jiné výrobky, násoskové řady, užívat tvořivou řeč. Kreativita žáků je oceňována v rámci představení na různých akcích a slavnostech školy.¹⁶⁸

7.9 Rozvoj sociálního citění

Inspiraci na tradiční škole lze získat z výše uvedených slavností, kde se nabízí využití mezipředmětových vztahů. Rozvíjí se spolupráce mezi žáky, s rodiči, učiteli i jinak zaangažovanými příznivci školy. Důraz je kladen na sociální citění a celkově na vztahy. Někdy se waldorfská škola nemusí lišit výukou od běžné školy. Zárukou dobrého vzdělání nemusí být ani vyhlášená škola. Učitel je klíčovou osobností ve vzdělání žáků, většinou žáky vyučuje většinu ročníků povinné školní docházky. Neaprobované vyučování může souviset s kvalitou výuky v jednotlivých oblastech.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Osobní praxe autora a sběr poznatků na waldorfských školách. Brno, Olomouc. 2014-2020.

¹⁶⁸ Tamtéž, 2014-2020.

¹⁶⁹ Tamtéž, 2014-2020.

7.10 Zhodnocení z pozorování waldorfského systému

Waldorfská pedagogika je na jednu stranu některými lidmi velmi obdivována a vyzdvihována jako nejlepší alternativní typ školství nebo školství vůbec, bez jakýchkoli kritik. Na straně druhé existují lidé, kteří jsou vůči takovému pojetí spíše skeptičtí a dogmaticky založení. Zavrhnou jakýkoli typ alternativní školy. Přiklání se například k názoru, že je správné se vzdělávat podle jasně stanovených zásad. Dítě, které je absolventem alternativní školy má větší problém vyjet ze „zajetého uzavřeného vzdělávacího systému“ mimo něj.

Někdy se objevuje názor, že je waldorfská nebo jiná alternativní pedagogika příliš dogmatická, jedincům ve školském systému nutí daný styl vzdělávání, duchovní směr i určitý názor na principy dnešního světa.

Žáci waldorfské školy jsou rozvíjeni ke kreativnímu tvoření na rozdíl od běžných škol, kdy jsou žáci zařazeni do systému, v kterém pracují podle jasně daných pravidel, které udávají správnost. Tím může být jejich případný kreativní potenciál zbytečně zmařen.

Školy jsou často uzavřený systém. Myslíme si, že je to škoda, zároveň chápeme, že celková koncepce školství je natolik odlišná, že je jiná forma téměř nemožná. Možnou alternativou pro vyhlídku do budoucna bychom viděli ve větším propojení škol se základními uměleckými školami.

Školy jsou uzavřeny výzkumům a spolupráci s jinými školami, konfrontací nebo porovnáváním se. Z tohoto důvodu máme málo podkladů pro hodnocení fungování nebo výsledků vzdělávání.

Mezi pozitivními rysy bychom zařadili integraci různých učiv, komunikaci i práci s rodiči, důraz na vztahy, celistvý rozvoj osobnosti jedince, velkou odpovědnost a pravomoc pedagoga.

V září, po příchodu žáků je kladen důraz na více konkrétní než abstraktní uvažování. Ve třídách je zaváděna kázeň jiným způsobem od běžných tříd, nevyžaduje se tak striktně. Témata náplně vyučování se mohou střídát po delší době. Na waldorfské škole se netrestá

a nezkouší. Žáky neuvádí díky známkování do stresu, oproti běžným školám. Waldorfská škola nerespektuje běžné rozdělení předmětů, a proto znemožňuje přechod na jiný typ školy během školního roku.

Waldorfská pedagogika je celistvý komplex, z kterého nelze vyjmout pouze část, například hudební výchovu.

Určitými prvky se lze inspirovat, ale prvek bude pravděpodobně působit jako zpestření výuky. Na žáky bude působit jinak než ve waldorfském pojetí školství.

Empatický, spolupracující a láskyplný přístup ve vzdělávání lze žákům poskytnout jak na základní škole běžného typu, tak na základních školách waldorfských.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Osobní praxe autora a sběr poznatků na waldorfských školách. Brno, Olomouc. 2014- 2020.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá hudební výchovou na waldorfských školách. Nahlíží do historie a filosofie waldorfských škol, na výuku hudební výchovy na konkrétních školách. Práce popisuje typické fenomény hudební výchovy a uvádí roční slavnosti na waldorfské škole. Obsahuje rozhovor s Ondřejem Vrajem, ředitelem waldorfské základní školy v Olomouci a inspirativní prvky pro výuku na klasické základní škole. Ze zájmu o inovativní školství jsme svoji pozornost v práci věnovali především získávání materiálů a informací pro inspiraci učitelům základních škol, které jsme uváděli v průběhu práce i samostatně v závěrečné kapitole. Tím jsme naplnili hlavní cíl práce: předložení inspiračních prvků waldorfské školy na standardní ZŠ. Dílčí cíle se podařily naplnit. Seznámili jsme čtenáře s waldorfskou pedagogikou a typickými fenomény hudební výchovy, uvedli jsme náhled do jednotlivých waldorfských škol a přiblížili repertoár písní při ročních slavnostech na waldorfských školách.

Sběr materiálů jsme uskutečnili z dostupné literatury, rozhovorů a z osobní praxe na konkrétních školách v Brně a Olomouci. Výsledkem bylo zjištění, že waldorfská škola má odlišný koncept vyučování spojený s filosofií této pedagogiky. Při sběru informací jsme se seznámili blíže s odlišnými koncepcemi výuky a uvedli prvky, kterými je možné se inspirovat na běžné škole. V hudební výchově jde například o repertoár písní. Překvapilo nás, že jsou školy založeny na vztazích, spolupráci s rodiči a že se slavnosti roku odrážejí v denních činnostech žáků. Školy jsou více uzavřené, to se odrazilo i v obtížnosti sběru notových materiálů. Po sledování výuky ve školách jsme dospěli k závěru, že se s typickými fenomény hudební výchovy nepracuje tak, jak jsme předpokládali. Často se výuka neliší od výuky na běžném typu škol. Ve výuce hraje zásadní roli učitel.

Při psaní práce jsme narazili na určitá úskalí, které do jisté míry omezily možnost poznatků. Šlo o uzavřenost některých škol, kdy si učitelé upravují písně pro konkrétní třídy a nejsou nakloněni k šíření těchto autentických notových materiálů. Tím jsme byli do značné míry omezeni a odkázáni na dostupné zpěvníky. Setkali jsme se i s velmi ochotným panem ředitelem waldorfské základní školy v Olomouci, Ondřejem Vrajem, který se s námi podělil o své zkušenosti. O škole jsme zjistili mnoho informací, z toho důvodu jsme jim mohli věnovat celou šestou kapitolu o hudební výchově na waldorfské škole v Olomouci.

Diplomová práce může sloužit jako náhled do výuky hudební výchovy na waldorfských školách. Dále jako inspirace pro učitele klasických škol, kteří by rádi uplatnili některé z uvedených waldorfských prvků. Zajímavou možností je zapojení netradičních hudebních nástrojů.

Způsob výuky na waldorfských školách je svým pojetím a filosofií odlišný od klasických škol. Tento směr nabízí žákům jiné vnímání světa a netradiční způsob objevování zákonitostí. Waldorfská pedagogika je směr, který má svoji budoucnost. Pokud se waldorfské školy rozšíří i do menších měst, jistě najdou své nové příznivce a dostanou se do většího povědomí široké veřejnosti.

RESUMÉ

Cílem diplomové práce je pochopit, jak lze čerpat inspiraci z waldorfského vzdělávání na klasických školách. Práce *Hudební výchova na waldorfské škole* si bere za úkol podat učitelům, rodičům i zájemcům z široké veřejnosti informace o hudební výchově na těchto školách. Hlavním motivem práce byla práce v rámci praxe na jedné z této škol a současný zájem široké veřejnosti o inovativní školství a alternativní prvky výuky. Práce má dvě části – teoretickou a empirickou. V praktické se věnuje jednotlivým waldorfským školám a předložením inspiračních prvků pro klasické školy. Část je zaměřena na učitele klasických škol, vychází z praxí, rozhovorů a analýzy získaných dat. Teoretická část se zabývá historií waldorfské školy, její filosofií, přibližuje typické prvky waldorfské hudební výchovy.

SUMMARY

The aim of this thesis *Music Education at Waldorf School* is to understand how to draw inspiration from Waldorf education in classical schools. The diploma thesis aims to provide with information teachers, parents and interested people from the general public about music education at these schools. The main motive of the theses was professional experience at one of these schools and also current interest of the general public in innovative education and alternative elements of teaching. The thesis has two parts – theoretical and empirical. Practical part is devoted to individual Waldorf schools and there are also presented inspirational elements for classical schools. This part is focused on teachers of classical schools, it is based on experience, interviews and analysis of acquired data. The theoretical part deals with the history of the Waldorf school, its philosophy, and describes the typical elements of Waldorf music education

POUŽITÁ LITERATURA

Knížní zdroje:

BEILHARZ, Gerhard. et al. Musik in Pädagogik und Therapie. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben, 2004.

BOOGERD, Cornelis. *Éterné tělo ve výchově malých dětí*. Ilustroval Hana HAJNOVÁ. Hranice: Fabula, 2009. ISBN 978-80-86600-55-0.

GRECMANOVÁ, H; URBANOVSKÁ, E. *Waldorfská škola*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1996. ISBN80-85753-09-6.

HRADIL, Radomil. *Průvodce českou anthroposofií*. Hranice: Fabula, 2002. ISBN 80-86600-00-9.

JÁNSKÁ, I. a P. BEJŠÁKOVÁ. *Věneček jaro- zima 2: Říkadl, básniček, písniček, her, vyprávěnek a nápadů pro (nejen) rodiče dětí waldorfských školek (i škol)*. 2003.

KOLEGIUM UČITELŮ MŠ: *ŠVP pro předškolní vzdělávání: Svět je dobrý*. 2019. Brno, 2019.

KOLEGIUM WALDORFSKÝCH UČITELŮ: *ŠVP pro ZV: Waldorfská škola Brno*. 2009. Brno, 2009.

KONVALINKOVÁ, J. *Waldorfská pedagogika – ucelený tvořivý koncept ve výuce: hlouběji rozpracované téma hudba a hudební výchova*. 1. vyd. Liberec: Technická Univerzita v Liberci, 2012. ISBN 978-80-7372-924-0.

LINDENBERG, Christoph a Milan OPAVSKÝ. *Rudolf Steiner: s autentickými svědectvími a obrazovými dokumenty*. S.l.: Opherus, 1998. ISBN 80-902647-0-0.

PLICKA, K., Volf, F., Svolinský, K.: *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. Jaro. 1944.

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8584-9.

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy: pedagogická praxe*. 2. upravené vydání. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-072-3

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7178-999-4.

RONOVSKÝ, Vít. *Anthroposofické pojetí světa a člověka jako základní východisko waldorfské pedagogiky*. Hranice: Fabula, 2011. ISBN 978-80-86600-83-3.

S. RONNER. *Praxisbuch Musikunterricht*. 2004. Kittery, ME, U.S.A.: Books Express, 2004. ISBN 9783772525940.

Srov. POL, M. *Waldorfské školy: izolovaná alternativa, nebo zajímavý podnět pro jiné školy*. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta. 1995. ISBN 80-210-1097-5.

STEINER, R. *Das Weawn swa Musikalischen und das Tonerlebnis im Menschen*. Dornach: Rudolf Steiner Verlag, 1960. Podstata hudby a lidský prožitek tón, nepublikovaný překlad.

STEINER, R. *Vrcholné letní a hluboké zimní slavnosti*. Písek: pobočka Antroposofické společnosti v Písku, 1998.

STEINER, R. *Imaginace ročních dob*. 2004. Orherus, 2004. ISBN 80-86812-00-6.

STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelný zpěv*. Překlad Jan Dostal. Hranice: Fabula, 2012. ISBN 978-80-86600-92-5.

STEINER, Rudolf. *Filosofie svobody: základy moderního světového názoru: výsledky pozorování duševního života podle přírodovědecké metody*. Olomouc: Michael, 1999. ISBN 80-86340-01-5.

STEINER, Rudolf: *Waldorfská pedagogika: Seminární hodiny a přednášky k učebnímu plánu*. 2006.

SVIRÁKOVÁ, Božena: *Pentatonické písničky pro učitele, rodiče a dětičky (nejen) ve waldorfských školách a školách*. 1. vydání. Brno: W. Alternativa, 2014.

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Anthroposofie*. V Olomouci: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-431-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VRAJ, O. *Slavnosti na waldorfských školách*. Olomouc, 2017. Závěrečná práce studia waldorfské pedagogiky.

WÜNSCH, Wolfgang: *Utváření člověka hudbou: Hudební vyučování ve waldorfské škole. Nauka o člověku a výchova. Spisy o pedagogickém výzkumu při Asociaci Svobodných waldorfských škol*. Stuttgart: Freies Geistesleben, 1995. ISBN 3-7725-0274-1.

ZDRAŽIL, Tomáš. Počátky theosofie v Čechách: Rudolf Steiner - Praha, Opava a Třebovice. 1. vyd. Březnice: IOANES, 1997. ISBN 809021004.

Internetové zdroje:

Archiv sboru Kytice [online]. 2015 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z:

<https://sborkytlice.files.wordpress.com/2016/01/premocny-archandeli.pdf>

Archiv skladeb Collegium pro arteantiqua [online]. 2017 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z:

<http://www.collegium.cz/waldorf/hudba/kurzy/slunce%20je%20stitem.pdf>

COLLEGIUM PRO ARTE ANTIQUA: *Zpěvníky lidových písní* [online]. Lažánky:

Collegium pro arte antiqua, 2008 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z:

<http://www.collegium.cz/zpveniky-lidovych-pisni/>

COLLEGIUM PRO ARTEANTIQUA: *Narodil sa nám svatý Ján: Písničky ke Svatojánské*

slavnosti. 2014, s. 3. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z:

<http://www.collegium.cz/noty/ukazky/sv%20jan.pdf>

Emil Molt: počátky waldorfského školství. Waldorfská škola Olomouc [online]. Olomouc [cit.

2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/historie.html>

Bud' tobě sláva [online]. In: . 2000 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z:

<http://www.3pe.cz/PDFnoty/Na%20vecernim%20nebi.pdf>

PENTATONIKA VE WALDORFSKÉ PEDAGOGICE: *Stupnice pentatoniky* [online]. 2018

[cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://www.pentaton.cz/o-pentatonice/pentatonika-ve-waldorfske-pedagogice/>

Na večerním nebi [online]. In: . 2000 [cit. 2020-03-14]. Dostupné z:

<http://www.3pe.cz/PDFnoty/Na%20vecernim%20nebi.pdf>

Vynášení moreny [online]. Olomouc, 2016 [cit. 2020-02-08]. Dostupné z:

<http://www.waldorf-olomouc.cz/clanky-fotky-z-vynaseni-moreny.html>

Waldorf Ostrava, Waldorfské lyceum: Střední odborná škola waldorfská Ostrava [online].

Ostrava: © 2019 [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: <https://waldorfostrava.cz/waldorfske-lyceum/>

Waldorfská škola České Budějovice: 15. otázek k waldorfské pedagogice [online]. České

Budějovice: © QUIN [cit. 2020-02-26]. Dostupné z:

http://www.iwaldorf.cz/dok/15_otazek_k_ws.pdf

Waldorfská škola Olomouc [online]. [cit. 2020-01-30]. Dostupné z: [http://www.waldorf-](http://www.waldorf-olomouc.cz/skola.html)

[olomouc.cz/skola.html](http://www.waldorf-olomouc.cz/skola.html)

Waldorfská škola stuttgart: Počátky waldorfského školství. Waldorfská škola

Olomouc [online]. Olomouc [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: [http://www.waldorf-](http://www.waldorf-olomouc.cz/historie.html)

[olomouc.cz/historie.html](http://www.waldorf-olomouc.cz/historie.html)

Waldorfská škola [online]. Brno [cit. 2020-03-11]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/www/322564/Walldorfska_skola.pdf

Waldorfské školy [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z: <http://www.iwaldorf.cz/>

Waldorfské školy: stránky Asociace waldorfských škol České republiky. Školy a sdružení u

nás [online]. © AWŠ ČR 2008 [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <http://www.iwaldorf.cz/>

Časopisy:

Člověk a výchova: Časopis pro waldorfskou pedagogiku. Šumperk: Reprotisk, **2007**, (1).

HUDEBNÍ VÝCHOVA: časopis pro hudební a obecně estetickou výchovu školní a mimoškolní. PRAHA: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004, **2012** (2).
ISSN 1210-3683.

Školní zpravodaj: Waldorfská škola Olomouc. Olomouc, 2019/2020 (2).

Školní zpravodaj: Waldorfská škola Olomouc. Olomouc, 2019/2020 (3).

Školní zpravodaj: Waldorfská škola Olomouc. Olomouc, 2018/2019 (4).

Respondenti:

Ondřej Vraj, Olomouc, 17. 1. 2020.

Učitelky v MŠ Brno, 21. 1. 2020.

Učitelky ZŠ Brno, 1. - 31. 12. 2014.

Učitelky ZŠ Olomouc, 17. 1. 2020

Zpěvníky:

HOLUBEC, Jiří, Jan PRCHAL a Vlasta REITTEREROVÁ. *Nebojme se klasiky: desítka hitů ve snadných úpravách pro neomezený počet hráčů na libovolné nástroje*. Ilustroval Barka ZICHOVÁ. Praha: EditioBärenreiter Praha, 2007.

KRČEK, Josef. *Vánoce: putování do Betléma*. Ilustroval Renáta FUČÍKOVÁ. Praha: Albatros, 2011. ISBN isbn978-80-00-02856-9.

HRUBÍN, František. *Špalíček veršů a pohádek*. Praha: SNDK, 1964.

HURNÍK, I. a P. EBEN. *Česká Orffova škola*. 1.- 4. díl. Praha: Supraphon, 1982.

HURNÍK, Ilja. *Česká Orffova škola*. Praha: Muzikservis, 1996.

JURKOVIČ, P. *Instrumentální soubor na základní škole: notový materiál a metodická příručka pro nepovinný předmět Hra na hudební nástroj v 5.-8. ročníku základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem: náměty pro pohybovou výchovu dětí od 3 do 10 let*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0994-2.

KULHÁNKOVÁ, E. *Řemesla ve hře, písní a tanci*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-535-6.

PLICKA K. a VOLF F, ed. *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách*. [DÍL1-4], Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.

PLICKA, Karel. *Ptáci, naši přátelé*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-117-5.

POLÁČEK, Mojmir a Marie PAVONIČOVÁ: *Podzimní písničky na svatého Martina a k jiným příležitostem. Zpěvníček pěkných melodií pro děti, jejich rodiče i přátele z waldorfské školy pro čas zlatého listí a ubývajícího dne.* Collegium pro arte antiqua, 2008.

SUŠIL, F. *Moravské národní písně s nápěvy.* Brno: K. Winiker, 1853.

UHEREK, M. a V. KOVAŘÍK. *Sborový zpěv na základních školách a Sborový zpěv na střední pedagogické škole.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. ISBN 14-652-84.

Zlatý věnec. Praha: SNDK, 1961.

SEZNAM PŘÍLOH

NOTOVÉ PŘÍLOHY V PRÁCI:

Notová příloha 1: *Ó přemocný archanděli*

Notová příloha 2: *Slunce je štítem Michaela*

Notová příloha 3: *Svatý Martin*

Notová příloha 4: *Moje malé světélko*

Notová příloha 5: *Světlo ve tmách zářících*

Notová příloha 6: *Na večerním nebi*

Notová příloha 7: *Slanina v komíně*

Notová příloha 8: *Zima od nás odchází*

Notová příloha 9: *Bud' Tobě sláva*

Notová příloha 10: *Vítání léta*

Notová příloha 11: *Narodil sa nám svatý Ján*

OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY:

Příloha 12: Emil Molt, zakladatel 1. waldorfské školy.

Příloha 13: 1. waldorfská škola Stuttgart

Příloha 14: Michaelská slavnost

Příloha 15: Pozvánka na Martinskou slavnost

Příloha 16: Adventní spirála

Příloha 17: Vánoční Flora žáků ze ZŠ Waldorfské

Příloha 18: Vynášení Moreny

OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY

Příloha 12: Emil Molt, zakladatel 1. waldorfské školy.

(Zdroj: EMIL MOLT: Počátky waldorfského školství. *Waldorfská škola Olomouc* [online]. Olomouc [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/historie.html>)

Příloha 13: 1. waldorfská škola Stuttgart.

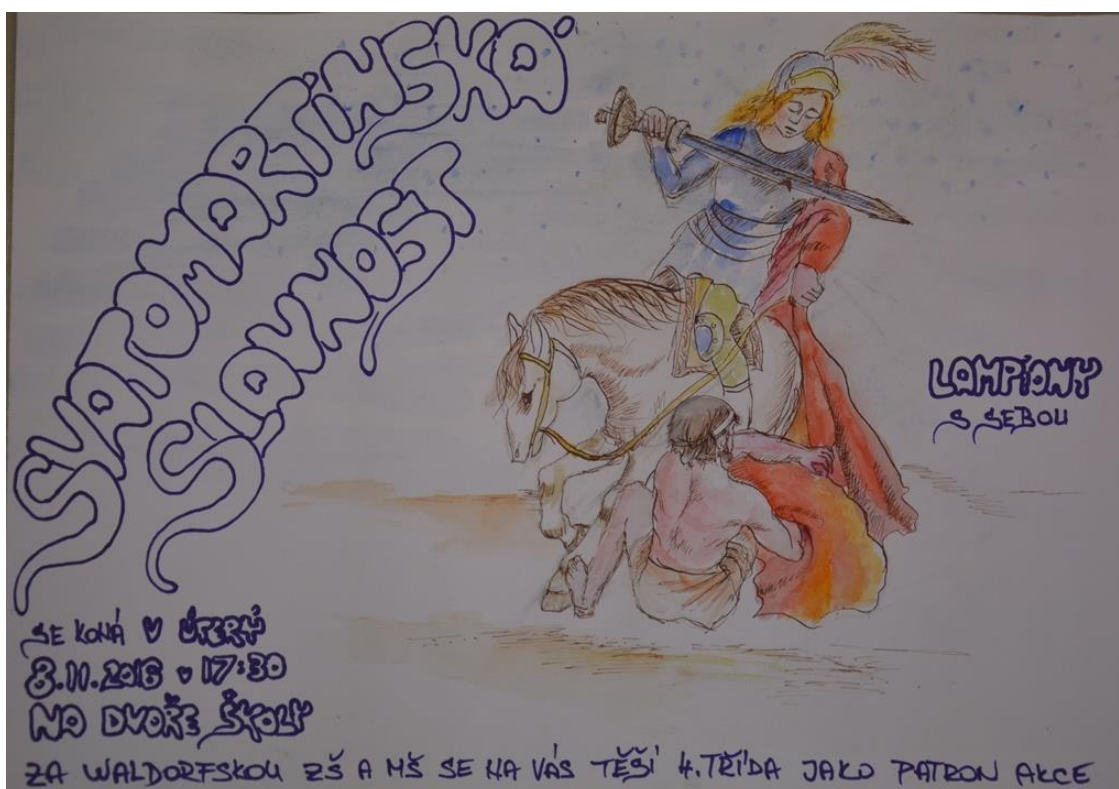
(Zdroj: WALDORFSKÁ ŠKOLA STUTTGART: Počátky waldorfského školství. *Waldorfská škola Olomouc* [online]. Olomouc [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/historie.html>)

Příloha 14: Michaelská slavnost

(Zdroj: Školní zpravodaj: Waldorfská škola Olomouc. Olomouc, 2019, s. 5. 2019/2020(2.).)

Příloha 15: Pozvánka na Martinskou slavnost

(Zdroj: archiv školy, žáci 4 třídy, 2006.)

Příloha 16: Adventní spirála

(Zdroj: Školní zpravodaj: *Waldorfská škola Olomouc*. Olomouc, 2019, 2019/2020(3.).

Příloha 17: Vánoční Flora žáků ze ZŠ Waldorfské

(Zdroj: Školní zpravodaj: *Waldorfská škola Olomouc*. Olomouc, 2018, s. 7. 2018/2019(4.).

Příloha 18: Vynášení Moreny

(Zdroj: *Vynášení moreny* [online]. Olomouc, 2016 [cit. 2020-02-08]. Dostupné z: <http://www.waldorf-olomouc.cz/clanky-fotky-z-vynaseni-moreny.html>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Marta Fremlová
Katedra nebo ústav:	Katedra hudební výchovy
Vedoucí práce:	PaedDr. Lena Pulchertová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2020

Název závěrečné práce:	Hudební výchova na waldorfské škole
Název závěrečné práce v angličtině:	Music education in waldorf primary school
Anotace závěrečné práce:	Diplomová práce pojednává o hudební výchově na waldorfských školách. Je zaměřena především na hudební výchovu na waldorfských školách v Brně, Olomouci a Ostravě. Dále se práce zabývá typickými hudebními fenomény, ročními slavnostmi, historií. Nabízí inspirační prvky waldorfské pedagogiky a jejich využití na klasické škole.
Klíčová slova:	Waldorfská pedagogika, waldorfská škola, Rudolf Steiner, hudební prvky, roční slavnosti.
Annotation:	This diploma thesis deals with music education at Waldorf schools. It focuses mainly on music education at Waldorf schools in Brno, Olomouc and Ostrava. Furthermore, the work deals with typical musical phenomena, annual festivals and history. It offers inspirational elements of Waldorf education and its application at classical school.
Key words:	Waldorf education, Rudolf Steiner, music elements, celebrations.
Přílohy vázané v práci:	18 příloh
Rozsah práce:	95 stran
Jazyk práce:	český jazyk